

Лавріненко Н., Кукса Н., Сиволап М.

ГЕТЬМАНСЬКИЙ ПУСТИННО-МИКОЛАЇВСЬКИЙ МЕДВЕДІВСЬКИЙ МОНАСТІР

Черкаси-2012

УДК 271:281.9(477.46) “1661/1932”
ББК 86.372(4Укр-4Чек)-3
Л 13

Рецензенти:

Морозов А.Г. – доктор історичних наук, професор;

Масненко В.В. – доктор історичних наук, професор;

Лазуренко В.М. – кандидат історичних наук, доцент.

Лавріненко Н., Кукса Н., Сиволап М.

Пустинно-Миколаївський Медведівський монастир. –

Черкаси: видавництво Чабаненко Ю., 2012. – 88 с.

Видання здійснено за благословіння митрополита Черкаського і Канівського Софронія.

На сторінках цього видання оприлюднено результати досліджень на основі архівних документів та польових розвідок історії Медведівського Свято-Миколаївського монастиря від часів заснування до сьогодення, простежено розвиток монастирського архітектурного ансамблю, реконструюється структура господарства і освітня діяльність монастиря. Простежується ставлення як більшовицької, так і сучасної української влади до монастиря. Вперше публікується низка архівних матеріалів, свідчень очевидців та археологічних знахідок.

Висловлюємо подяку за допомогу у зборі матеріалу співробітникам НІКЗ “Чигирин”, місцевим жителям, котрі поділилися спогадами про монастир, священику Павлу Литвиненку.

Видання здійснено за фінансової підтримки туроператора “Від Краю - до Краю”, мережі клінік “САВОН”, Черкаського обкому Соціалістичної партії України.

ISBN

© Лавріненко Н., 2012

© Кукса Н., 2012

© Сиволап М., 2012

Українські дерев'яні церкви "можуть бути славою, гордістю й радістю кожного народу. Зовнішні форми і внутрішнє вирішення "...творить у дерев'яній українській церкві атмосферу, що приневолює схилитися й вклонитися глибокому творчому генієві українського простолюду, який столітньою напруженою працею цілих поколінь створив дорогоцінний, на жаль, досі не пізнаний і не оцінений скарб світової культури – дерев'яний храм".
Чеський дослідник Ф. Заплетал.

Життя плінне, й наша минувшина зникає з нашими спогадами про неї. Непомітно зникають ті чи інші речі, котрі ми так часто використовували. Зникають цілі явища в житті суспільства. І лише наша пам'ять береже відомості про їх існування. Так і пам'ять народу щось швидко забуває, а про щось їй не дають забути. От і пам'ять про деякі наші монастирі помирає разом з останніми свідками їх величі. На Чигиринщині було два гетьманські монастирі: Медведівський Миколаївський та Чигиринський Троїцький. Обидва зруйновані і забуті. На запитання: "А де тут монастир був?" не те що молодь, сивоволосі бабусі стинають плечима та вказують на Мотрин Троїцький монастир. Тому ми вирішили освіжити пам'ять нашого народу та нагадати про славетний "Ведмедівський Пустинно-Миколаївський монастир".

З уст місцевого населення можна почути такі назви монастиря як Медведівський, Ведмедівський, Івківський, Суботівський, Трушівський, "монастир, що в Кутах".

Медведівський монастир розташовувався на одному із островів нижньої течії річки Тясмин між селами Івківці та Ясківці, Новоселиця та Медведівка. До обителі можна було потрапити шляхом від Медведівки до села Новоселиці. Цей шлях, що навпроти села Івківці, повертав ліворуч і узвозом спускався до річки Тясмин, і через півкілометрову греблю вів до монастирських воріт. Сьогодні вже складно побачити залишки того узвозу і греблі сліду не лишилося. Її розрівняли під час меліоративних робіт, а нове русло тясминського каналу відділило колишнє монастирище від старого шляху. Ще до середини 1970-х рр. до монастирища можна було потрапити дерев'яним мостом, але з часом, і він був зруйнований. Сьогодні доводиться шукати шлях до обителі через новосільський

міст та польові стежки і “стрілочні” мости або об’їздити через село Трушівці, звідки до монастирища – місця розташування монастиря веде широкий піщаний шлях через сосновий ліс, за яким розташовано Ясківці (практично втрачена назва “старої” частини села Трушівці, зараз відома, як “берег”). Сьогодні на тому місці, де раніше був монастир, в оточенні сінокосів, на пустирі росте кілька вікових дерев. Єдиним нагадуванням про існування на цьому місці Медведівського Пустинно-Миколаївського чоловічого монастиря слугує встановлений місцевими жителями дерев’яний хрест.

На території монастирища ще легко можна знайти фрагменти цегли, глиняного посуду, гутного скла та інших предметів, що свідчить про діяльність славнозвісної обителі. На жаль, більшість артефактів розкрадено “чорними археологами”, на роботу яких вказують характерні ями, що густо вкривають територію монастирища. Встановити його обриси допомагають кілька дерев та піщана дюна довкола монастирського двору. У середині двору, у низині близько 49°09’54.80” північної широти та 32°26’30.83” східної довготи ми бачимо чималу ділянку, щедро вкриту кропивою. Це одне із ймовірних місць розташування окраси обителі – соборної Свято-Миколаївської церкви.

АРХЕОЛОГІЯ МОНАСТИРИЩА

Ще не маючи точної інформації про монастир, Михайло Сиволап восени 1994 року вирушив на обстеження території колишньої обителі. Місцеві жителі вказали нам її місце розташування і надали деякі усні дані. Монастир був розташований в заплаві лівого берега річки Тясмин в уроч. Дубина (колишній низинний острів), приблизно за 0,9 км на Пд від села Трушівці (куток Берег) Чигиринського району Черкаської області між новим та старим річищами Тясмину, за 0,5 км на ПнСх від сучасного річища Тясмину і 0,4 км на ПдЗх від давнього річища.

Заплава Тясмину, яка у цьому місці досягає ширини 2-2,2 км, у середині 1950-х рр. була осушена. Вся заплава всіяна великими і малими, округлими і видовженими (інколи валоподібними), каоліново-глинистими і піщаними згладженими підвищеннями, які до осушення були “сінокосними” островами. Деякі з них не затоплювалися навіть у повінь, інші, нижчі, підтоплювалися. Решту року весь простір між островами був зайнятий рукавами та річищем Тясмину, відкритими плесами, старицями, протоками, озе-

Фрагмент карти кінця XIX ст.

рами і болотами, зарослими очеретом, рогоізом та іншою рослинністю. Тут водилося безліч риби, птаства та різних звірів. За розповідями старожилів, у ті часи можна було пропливти човном по плесах та протоках від одного корінного берега до іншого. Урочище Дубина, до осушення, було одним із найбільших островів у заплаві правого берега Тясмину, оточених зусібіч водою і, за переказами, як і більшість інших, у давнину було порослим дубами. Найвища частина острова, де стояв головний храм, і досі зветься Монастирище (наприкінці XX ст. там було поставлено дерев'яний хрест). Колишній острів Дубина є підвищенням неправильно-видовженої форми, витягнутим з ПнЗх на ПдСх. ПнЗх і середня частини острова розширені, з обширним (до 100 м) блюдцеподібним заглибленням (колишня колгоспна силосна яма) біля Пн краю, ПдСх частина – видовжено-звужена із вузьким, загостреним роздвоєним виступом, спрямованим за течією ріки. Розміри острова: довжина близько 1,4 км і ширина 0,4-0,25 км у найширшій ПнЗх частині та 0,2-0,15 км у найвужчій ПдЗх частині. Південно-східна

третина (0,5 км) розділена на дві вузькі коси 25-45 м завширшки. Висота над навколишнім торфовищем від 1 м до 5 м. Найбільші висоти у середній (ур. Монастирище) та ПнЗх частинах острова.

Після осушення територію острова Дубина, як і майже усю заплаву, почали орати (очевидно, плантажним плугом), що дуже порушувало верхню частину культурного шару і дало можливість виявити пам'ятки за підйомним матеріалом. Глибина оранки подекуди сягає 0,7 м. Остання оранка відбувалася приблизно у середині 1980-х рр. У даний час острів і прилегла територія вкриті багатолітніми травами і використовуються під сінокіс. Рослинність на острові досить однорідна, трав'яниста, у багатьох місцях досить рідка і низькоросла, на відміну від торфовища, де вона густа, висока і зелена. Тут ростуть також 3 дерева і кілька поодиноких кущів.

Навколишня територія, колись затоплена водою, зараз є полем з торф'янистим ґрунтом і численними підвищеннями різної конфігурації, висоти і походження (каоліново-глинисті, піщані). Ґрунт на острові Дубина принципово відрізняється від навколишнього торфовища і залежить від форми рельєфу, яку вкриває. Сам острів складається ніби з трьох ярусів. Перший з них складений з твердої вапняковистої глини (каоліну, по-місцевому – жорстви), материкової породи всієї долини Тясмина, котра, насправді, є лише корою вивітрювання підстилаючої товщі гранітів Українського кристалічного щита. Жорства у нижчих місцях перекрита торф'янистим ґрунтом, у вищих – тонким або товстим шаром піску, висота каолінового ярусу над сучасним рівнем торф'яника 1-1,5 м. Наступний ярус складений з піску еолового походження, займає лише північну і центральну частини острова Дубина, висота ярусу 2-3 м над рівнем попереднього ярусу. Третій ярус складений також з піску, розміри бл. 50x50 м, дещо нагадує прямокутник (можливо, сліди штучного підправлення), висота 1-1,5 м над рівнем попереднього ярусу; він розташований у центрі монастирища, на місці розташування головного храму монастиря, і є найвищою точкою Дубини (під час шурфування у 1994 році тут виявлено частину господарчої ями з керамікою скіфського та монастирського часу). Височина, що складає другий ярус, має три “відростки” – на ПдСх, Сх і ПнЗх. Продовженням останнього, північного, є невелике островоподібне підвищення – пагорб Скиртище, відділене від північного “відростка”, незначним пониженням, завширшки близько 40 м.

За 100 м на ПдЗх від середньої частини Дубини розташований невеликий видовжений валоподібний острівець Довге Скиртище, розміром бл. 600х25-60 м, витягнутий довгою віссю по лінії ПнЗх-ПдСх паралельно осі острова Дубина і відділений від острова заповненим торфом одним з давніх річищ Тясмину. Через острівець проходить давня монастирська дамба, що сполучала острів Дубина із правим берегом. На ПнСх від Дубини розташовані ще кілька довгих і вузьких валоподібних островів. Нині острів Дубина відділений від правого берега долини новим річищем Тясмину, проритим меліораторами у 1950-х рр.

Згідно вищезгаданої статистичної відомості, на території монастиря у 1893 р. розміщувалися наступні дерев'яні споруди: 1) соборний храм в ім'я Святителя Миколая, збудований 1783 р. на місці більш "ветхого"; 2) тепла церква в ім'я Богоявлення Господня, збудована у 1819 р. на місці більш старої (1761 р.); 3) настоятельські келії (35х18 аршин) 1840р. будівництва; 4) 3 корпуси братських келій; 5) трапезна, кухня і поварня; 6) просфорня; 6) палата з погребом і льодником; 7) стайня з сараєм; 8) 2 сараї. Територія монастиря (площею понад 2 десятини) була обнесена кам'яною огорожею. Поза територією власне монастиря розміщувався економічний (господарський) двір, готель, стайня, будинок ремісничої школи, льох, кам'яна лазня, вітряк, 3 людські хати, хлібна комора та 5 сараїв .

У вересні 1994 р. Михайлом Сиволапом за участі лаборантів А.Деткіна та П.Шевченка було проведено обстеження монастирища, опитування жителів прилеглого кутка Берег (раніше – село Ясківці) села Трушівці та збір підйомного матеріалу з метою локалізації тих чи інших споруд і виявлення археологічних пам'яток, що передували заснуванню монастиря. Було також закладено шурфи у одній з найвищих точок острова Дубина, на місці гаданого місцерозташування соборного храму, та на острівці Скиртище. Збір підйомного матеріалу був проведений по всій площі острова методом суцільного прочісування. Зважаючи на задернованість поверхні, нечисленний підйомний матеріал було виявлено лише на видамах та у вибоїнах колій від коліс нечисленних ґрунтових доріг.

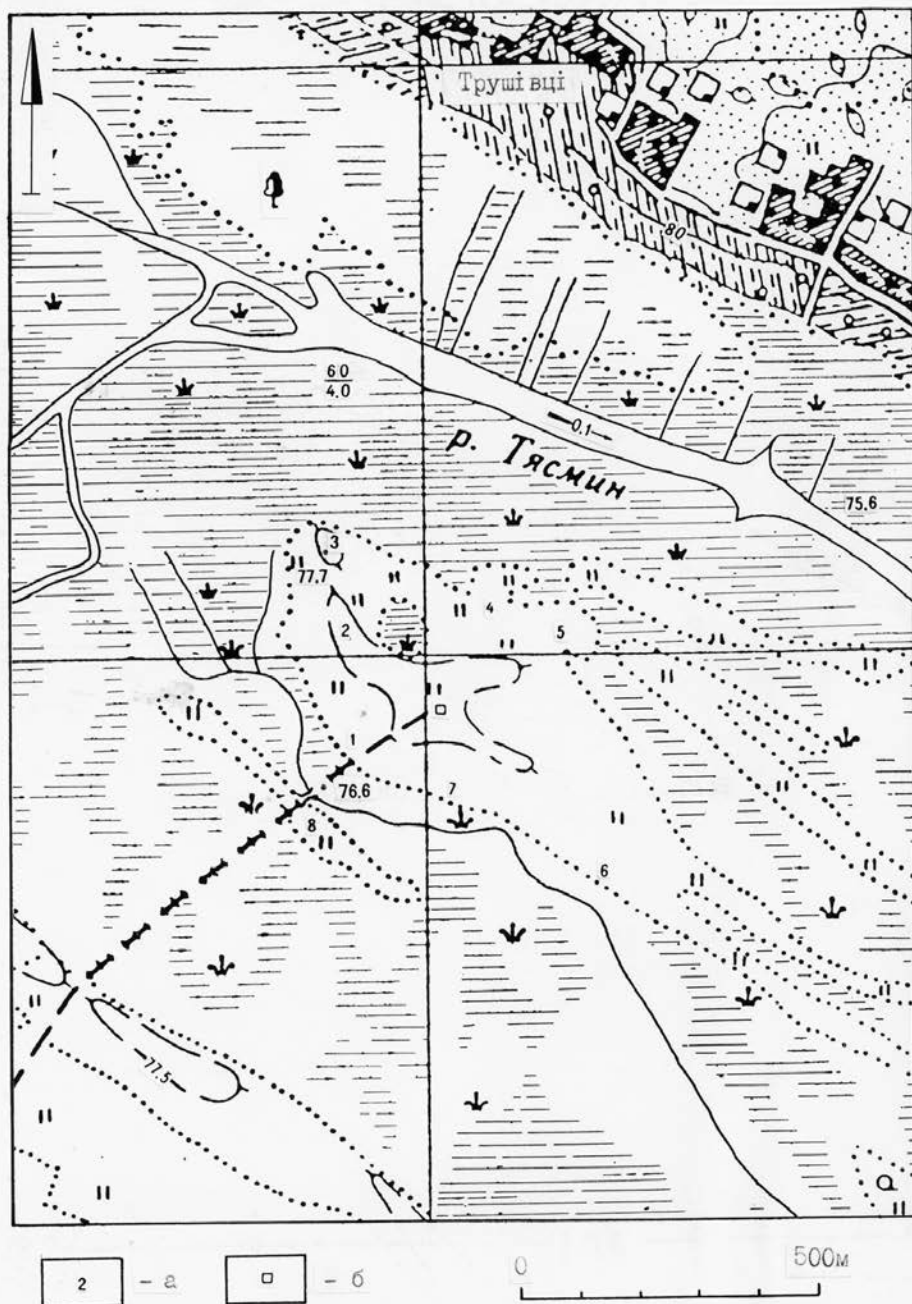
Усього тут було виявлено 9 скупчень підйомного матеріалу – археологічних місцезнаходжень від доби ранньої бронзи (ІІІ тис. до Р.Х.) до останніх років існування монастиря. На навколиш-

ньому торфовищі та сусідніх низьких островоподібних підвищеннях (0,9-1,25 м над торфовищем) підйомного матеріалу не виявлено. Пізніше усі ці місця, монастирище та монастирська дамба були поставлені М.Сиволапом на державний облік та отримали єдиний державний охоронний номер (№4288), але досі вони не були введені до наукового обігу. Нижче подається короткий опис кожного з місцезнаходжень.

Пункт Дубина-I або МММ-I (Медведівський Миколаївський монастир) розташований на ПдЗх березі найширшої частини острова Дубина, поряд з початком монастирської дамби. Тут, за словами старожилів, розташовувалися головні ворота монастиря, а по обидва боки від нього – якісь споруди (нібито господарчі). Площа поширення знахідок приблизно 120х50 м вздовж берега, на поверхні трапляються шматки цегли, бите віконне скло, дрібні іржаві уламки заліза. Підйомний матеріал з пункту Дубина-I представлений 29 знахідками: 3 крем'яними відщепами, фрагментом патинізованої темно-зеленої скляної посудини XVIII-XIX ст., фрагментом скляного темно-зеленого шлаку (рештки гутного виробництва) та різночасовою керамікою, серед них 7 фрагментів кераміки останніх століть (часу існування монастиря), з них фрагмент червоноглиняної пластини (черепиці?), 4 фрагменти пластин пічних кахлів. Кахлі неполив'яні, подекуди зі слідами побілки, тісто від світло-сірого до сірувато-коричневого, товщина в межах 1,6-0,8 см, з них 2 кахлі з гладенькою поверхнею (нижня частина печі?), ще одна з рештками рослинного, інша – циркульного орнаменту. Наявність кахлів та віконного скла підтверджує існування тут якихось монастирських споруд, можливо, житлових.

Пункт Дубина-II (МММ-II) розташований на ПнЗх “відросткові” основного піщаного підвищення острова Дубина, вкритого рідкою рослинністю. Тут, за словами старожилів, розміщалося монастирське кладовище. Площа поширення підйомного матеріалу приблизно 180х50-80м, від Пн кінця підвищення до самотнього дерева на півдні, на заході частково охоплює частину нижнього ярусу на Пн від невеликої вирви. На поверхні також зрідка трапляються шматки цегли, бите скло. Підйомний матеріал з пункту Дубина-II представлений 97 знахідками: 5 виробами з каменю (кремню, кварциту і сланцю), фрагментом патинізованої товстостінної темно-зеленої скляної пляшки, фрагментом перепаленого

МЕДВЕДІВСЬКИЙ МОНАСТИР

скляного шлаку та керамікою (90 фр.) епохи бронзи (III-II тис. до Р.Х.), культури багатовапеликової кераміки (далі – КБК – XX-XVI ст. до Р.Х.), скіфського часу (VII-III ст. до Р.Х.), ранньослов'янської райковецької культури (кін. VII - поч. X ст.) та нечисленними фрагментами кераміки часу існування монастиря (XVII-XX ст.), з них фрагмент миски із слідами підполив'яного розпису та фрагмент кришечки невеликої зеленополив'яної посудини.

Пункт Скиртище (Дубина-III, МММ-III) розташований у заплаві річки Тясмин на ПнЗх від уроч. Дубина на острові Скиртище, відділеному від ПнЗх "відростка" основного підвищення незначним пониженням завширшки близько 40 м. Острівець інколи використовується для влаштування скирт, звідки й походить його назва. Скиртище є підвищенням овально-видовженої форми, витягнутим з ПнЗх на ПдСх. Розміри острова: 110 м (Сх-Зх) на 140 м (Пн-Пд), максимальна висота над торфовищем 1,7 м. Ґрунт піщаний, чим і відрізняється від навколишнього торфовища. Верхній шар – орний, складений із сірого гумусованого піску. Росливість на поселенні досить однорідна, трав'яниста, більш рідка, ніж на торфовищі. Підйомний матеріал з пункту Скиртище представлений 82 знахідками: 4 виробами з кременю, фрагментом патинізованої скляної посудини, фрагментом скляного шлаку та керамікою (40 фр.). Керамічний комплекс складається з фрагментів кераміки ямної культури (XXX-XXIII ст. до Р.Х.), скіфського часу, КБК, ранньослов'янського часу, невизначених вивітрених фрагментів епохи бронзи - раннього залізного віку (РЗВ) та фрагментів кераміки монастирського часу.

На північному, дещо загостреному кінці Скиртища, за 15-20 м від краю берега, на одній з видм початку схилу було закладено шурф №1 розміром 1х1 м, орієнтований по сторонах світу. Стратиграфія пам'ятки: 1) орний шар (0–0,14–0,2 м), сірий пісок з подрібненими культурними рештками; 2) світло-жовтий пісок (0,2–0,3–0,4 м); 3) світлий пісок із світло- та темно-рудими прошарками (нижче 0,3–0,4 м) без жодних культурних решток. Знахідки з шурфа представлені 56 предметами, виявленими лише у верхньому шарі (0–0,2 м): 50 фрагментів кераміки, 4 кремені, кований залізний цвях та дрібний фрагмент кістки тварини. Кераміка: ямна культура, КБК, скіфи, невизначена епохи бронзи-РЗВ, давньоруський час (X-XIII ст.), монастирський час; непосудна кераміка – фрагмент печини.

Пункт Пристань (Дубина-IV, МММ-IV) розташований в заплаві лівого берега р.Тясмин в уроч. Дубина, на Пн березі його середньої частини поряд з прилеглою у цьому місці невеликою косою, паралельною берегу, приєднаною посередині до берега. Ця коса утворює дві невеликі зручні гавані, де нібито колись стояли монастирські човни, звідки й назва. Зважаючи на задернованість поверхні, підйомний матеріал був дуже нечисленним. Загальна площа поширення підйомного матеріалу складала приблизно 100х50 м і була витягнута вздовж північного берега острова Дубини. Підйомний матеріал з пункту Пристань представлений 20 знахідками: 3 виробами з каменю (кремінь і піщаник) та керамікою: ямна культура, невизначені дрібні фрагменти епохи бронзи та фрагмент кута пластини монастирської зеленополив'яної кахлі з грецькою літерою “Σ” (сигма), з якої починалось якесь слово, очевидно, кахля використовувалась у якійсь з престижних монастирських будівель.

Пункт Дубина-V (МММ-V) розташований на ПнСх березі середньої частини острова Дубина на початку півострівного виступу. Площа поширення знахідок приблизно 50х50 м. Підйомний матеріал з пункту Дубина-V представлений 8 фрагментами кераміки: ямна культура та невизначені фрагменти епохи бронзи (ямна або КБК?).

Пункт Дубина-VI (МММ-VI) розташований на ПдЗх березі Пд частини острова Дубина. Площа поширення знахідок складала приблизно 150х50 м вздовж берега острова. Підйомний матеріал з пункту Дубина-VI представлений 11 знахідками: кварцитовим відщепом та керамікою ранньослов'янського часу, очевидно, пеньківської культури (анти) (V-VII ст.).

Пункт Дубина-VII (МММ-VII) розташований на ПдЗх березі середньої частини острова Дубина, між пунктами Дубина-V і VI, за 100м на ПнЗх від Пн краю пункту Дубина-VI. Площа поширення знахідок складала приблизно 150х50м вздовж берега острова. Підйомний матеріал з пункту Дубина-VII представлений 27 знахідками: 4 камені (кремінь і кварцити) та 23 фрагменти кераміки. Кераміка: епохи бронзи-РЗВ; скіфського часу, тонкостінний кружальний посуд монастирського часу, з них вінчик миски із штапованим орнаментом. З кам'яних виробів звертає на себе увагу уламок брускоподібного точила з буряково-сірого тонкозернистого кварциту монастирського часу.

Пункт Довге Скиртище (Дубина-VIII, МММ-VIII) розташований в заплаві лівого берега р.Тясмин за 100м на ПдЗх від середньої частини острова Дубина, на невеликому валоподібному видовженому задернованому острівці Довге Скиртище, на Пд від монастирської дамби, там, де вона перетинає острівець. Загальна площа поширення підйомного матеріалу складала приблизно 100х40 м. Підйомний матеріал з пункту Довге Скиртище представлений 6 фрагментами кераміки: епохи енеоліту (IV тис. до Р.Х.), епохи бронзи, вінчик відкритої миски скіфського часу, фрагмент придонної частини стінки товстостінної посудини ранньослов'янського часу (пеньківська культура?), стінка кружальної тонкостінної (0,7 см) сіроглиняної лощеної посудини XVII-XVIII ст. Нечисленність та культурна різноманітність підйомного матеріалу може свідчити на користь того, що тут не жили постійно, а, ймовірно, люди лише відвідували на короткий час у різні епохи, можливо, з метою риболовлі.

Пункт Монастирище (Дубина-IX, МММ-IX) розташований у центрі Пн частини колишнього острова Дубина, на його найвищому ярусі. Саме тут, за словами старожилів, розміщався головний соборний храм в ім'я Святителя Миколая. Площа поширення знахідок приблизно 50х50 м, на поверхні трапляються шматки цегли і будівельного каменю (піщаника). Підйомний матеріал з ур. Монастирище представлений 8 знахідками: фрагментом патинізованого темно-зеленого скла та керамікою: 1 ямної культури та 6 фрагментів кераміки часу існування монастиря, з них фрагмент румпи півної неполив'яної кахлі та фрагменти посуду, з яких виділяються 2 фрагменти дна цідилки.

На ПдСх краю Монастирища було закладено шурф №1 розміром 1х1м, орієнтований по сторонах світу. Стратиграфія пам'ятки: 1) світло-сірий еоловий пісок (0–0,03–0,05 м) з окремими вугликами; 2) пісок із попелом та вугликами (0,05–0,2–0,3 м); 3) сірий пісок з вапняковистими уламками (0,2–0,43 м); 4) прошарок вапняковистих уламків (0,34–0,40м); 5) шар битої цегли (0,34–0,55 м); 6) темний дощовий затік (1–2 см), простежений лише у Пд профілі; 7) світло-рудий передматериковий пісок (0,52–0,56–0,8 м); 8) світлий жовтуватий материковий пісок (нижче 0,8 м). У прошарках, прорізаних шурфом, жодних археологічних знахідок виявлено не було. Усі прошарки від 1 до 6 є штучними і з'явилися в результаті діяльності людини в останні два-три століття існу-

вання монастиря. Проте майже 2/3 площі нижніх шарів північної частини шурфа було зайнято господарською ямою №1, впущеною з рівня передматерика (0,54-0,56м) і перекритою шаром битої цегли. Яма досягала максимальної глибини (1,27м від поверхні) посередині Сх профілю шурфа, а у Зх стінці шурфа фіксувалось, що яма тут утворювала підбій. Заповнення ями складалося з темно-сірого піску, у верхній частині якого виявлені дрібні археологічні знахідки. Знахідки з ями №1 представлені 39 предметами: Шар I (0,54-0,7 м). Кераміка пізнього часу (16 фр.): 1 фрагмент пластини червоноглиняної кахлі з рештками рослинного орнаменту, 1 фрагмент вінчика сіроглиняної відкритої миски з червоною опискою, 4 фрагменти донець і 10 фрагментів стінок переважно тонкостінних сіроглиняних посудин. Шар II (0,75-1,05 м). Кераміка: 1 дрібний вивітрений фрагмент стінки епохи бронзи-РЗВ; 5 фрагментів скіфського часу – тонкостінний вінчик, орнаментований зашпирами, 1 фрагмент чорноглиняної лощеної посудини, орнаментованої горизонтальним пружком та прокресленими лініями, 3 фрагменти стінок червоноглиняних посудин; 15 фрагментів тонкостінного (0,3-0,7 см) кружального посуду пізнього (монастирського часу), колір черепків від кремово-сірого до темно-сірого, з них 1 фрагмент вінчика з ручкою, 2 фрагменти тонких донець, 1 фрагмент стінки горщика зі штампованим орнаментом, 11 фрагментів стінок. Камінь: 1 дрібний уламок точила з бураково-сірого кварциту (монастирського часу?). Кості тварин: 1 дрібний фрагмент.

Дамба монастирська з'єднувала острів Дубина з правим берегом Тясмину і с.Медведівкою. Складена з глинистого ґрунту, напрямок – з ПнСх на ПдЗх, загальна довжина близько 600 м, ширина 8-12 м, середня висота над навколишнім торфовищем (колишнім болотом) коливається в межах 1-1,5 м. Дамба не суцільна, колись на ній було 4 містки через плеса та протоки. За словами жителів с.Трушівці (куток Берег) у 1974 р. у торф'янику поряд з ПнЗх схилом ПнСх кінця дамби місцевим мешканцем було знайдено скарб коштовної церковного начиння, котре він тоді ж таємно продав. Нині дамба перерізана новим каналізованим річищем Тясмину. На задернованій поверхні дамби жодних археологічних артефактів не виявлено.

Таким чином, з 9 місцезнаходжень з території колишнього Медведівського Миколаївського монастиря походить понад

4 сотні археологічних знахідок, отримані у результаті лише однієї розвідки 1994 р. Ці артефакти репрезентують усі періоди заселення чи відвідування різних ділянок даного урочища, включно епоху енеоліту, ямну культуру, КБК, скіфський час, ранньослов'янську епоху та Київську Русь, закінчуючи часом існування на усій цій території монастирських споруд та об'єктів XVII – поч. XX ст. При цьому, на нашу думку, можна говорити як про наявність постійних поселень чи стоянок – Скиртище, Пристань та Дубина-V у ямний час, Монастирище у скіфську епоху, так і лише слідів відвідувань давніми людьми наприклад, те ж Скиртище у давньоруський час. У цілому ж, незважаючи на короточасність та певні труднощі (задернованість) проведеного дослідження, кількість і хронологічна різноманітність артефактів, свідчить про те, що ми маємо справу з цікавим археологічним комплексом, котрий вимагає охорони та подальшого поглибленого археологічного та історико-архівного дослідження. Бажане відновлення монастиря на старому місці, однак із виконанням усіх пам'яткоохоронних та дослідницьких заходів.

ІСТОРІОГРАФІЯ

Минуле Медведівського монастиря неодноразово привертало увагу науковців. Однією із перших розвідок, присвячених його історії, є праця відомого церковного та громадського діяча другої половини XIX ст. Петра Лебединцева “Медведовський Николаевський монастирь”. Вона вперше побачила світ у 1869 р.¹, а в 1870 р. її було повторно опубліковано на сторінках Київських єпархіальних відомостей². Автор цієї праці робить огляд історії зазначеної обителі від часів її заснування до 1858 р., при цьому список настоятелів подається до 1867 року.

На сторінках праці Лаврентія Похилевича “Сказаніє о населенных местностях Киевской губернии” стисло представлено географічне розташування, відомості про заснування обителі, будівництво церков, наведено економічні показники станом на 1860 р., а також уміщено перелік настоятелів обителі з 1733 до

1. Лебединцев П. “Медведовский Николаевский монастырь”. – К., 1869.

2. Лебединцев П. “Медведовский Николаевский монастырь” // Киевские епархиальные ведомости. - 1870. - №1. - Стор.10-19; №2. - Стор. 38-48.

1860 рр.³. Значний внесок у дослідження монастирського храму зробив Григорій Павлуцький, який вперше описав архітектурні особливості Миколаївського собору⁴.

Кількісні показники економічної діяльності Медведівського Пустинно-Миколаївського монастиря вміщено у низці довідникових та статистичних видань⁵. Цінним джерелом інформації про тогочасне становище обителі слугують Київські єпархіальні відомості⁶.

У радянській історіографії історія Медведівського монастиря через панівні ідеологічні догми практично не висвітлювалася.

Політичні зміни у 90-х роках минулого століття створили сприятливі умови для вивчення історії церкви, зокрема, й минулого монастирів. Так, на зорі незалежності з'являються статті Юрія Мариновського, Надії Кукси, Сергія Кілессо, присвячені різним аспектам діяльності Медведівського монастиря. Так, одним із перших звернув увагу на минуле обителі відомий черкаський історик Юрій Мариновський. У 1994 р. побачила світ його стаття "Куполи над Тясмином"⁷, де автор на основі опрацьованих матеріалів монастирських фондів Державного архіву Черкаської області вперше висвітлив низку сторінок монастирського минулого. Історія Медведівської обителі привертала увагу наукового співробітника НІКЗ "Чигирин" Надії Кукси. Їй належить однойменна розвідка "Медведівський Миколаївський чоловічий монастир"⁸, де, окрім короткої історичної довідки про минуле обителі наводяться цінні відомості, почерпнуті авторкою з архіву Івана Гончара та введено до наукового обігу результати низки по-

3. Похилевич Л. Сказание о населенных местностях Киевской губернии. – К.:Типография Киево-Печерской Лавры. – 1864. – 763 с.

4. Павлуцький Г. Медведовскій Николаевскій монастирь Чигиринского уезда // Деревянные и каменные храмы. – К., 1905 – Стр. 37-41.

5. Памятная книжка Киевской епархии. Составили А.В.-нов и свящ. В.Антонов. – К., 1882. – 262 с.; Памятная книжка Киевской епархии на 1910 год. – К., 1910. – Стр. 492;

Зверинский В.В. Материалы для историко-топографического исследования о православных монастырях в Российской империи с библиографическим указателем: В 3-х т. – Санкт-Петербург, 1890-1894. – Т.1. – 1892; Любинецкий Н.А. Землевладение церквей и монастырей Российской империи. – Санкт-Петербург, 1900. – Ч.IV. – С.3-26; Денисов Л.И. Православные монастыри Российской империи: полный список всех 1105 ныне действующих в 75 губерниях и областях России. – Москва, 1908. – Стр. 310-317.

6. Состояние школы живописи при Медведовском монастыре // Киевские епархиальные ведомости. – 1867. – №5. – Стр. 130; Материалы для истории Киевской епархии // Киевские епархиальные ведомости. – 1893. – №15. – Стр. 453-463.

7. Мариновський Ю. Куполи над Тясмином: З історії Медведівського Миколаївського монастиря // Людина і світ. – 1994. – №2. – Стр. 8-12.

8. Кукса Н. Медведівський Миколаївський чоловічий монастир // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. – К., 2000. – Вип. 9.

льових досліджень, проведених серед старожилів навколишніх сіл. До наукового доробку заслуженого архітектора України, почесного доктора НДІТІАМ, академіка Сергія Кілессо належить стаття “Медведівський Пустинно-Миколаївський монастир і його архітектурний комплекс”⁹. У ній автор оприлюднив цінні архівні матеріали, серед яких плани та фото монастирських будівель. До числа окремих статей, присвячених досліджуваному монастирю, належить і стаття Лавріненка Н., що покладена в основу цього видання¹⁰. Також відомості з історії Медведівської обителі опубліковано у краєзнавчій науково-популярній праці “Головківка – серце Холодного Яру”¹¹, а також у збірниках науково-практичних конференцій НІКЗ “Чигирин”¹².

Підсумовуючи огляд історіографії, присвяченої Медведівському Миколаївському монастиреві, варто відмітити, що обитель у різний час неодноразово привертала увагу науковців. Це дало змогу частково розкрити деякі сторінки його історії, але не надає цілісного уявлення про минуле цього монастиря, що спонукає нас до дослідження цієї теми.

Досліджуючи історію Медведівського монастиря, автори використали опубліковані й неопубліковані раніше документи, дослідження попередників та результати власних польових досліджень.

До числа опублікованих джерел належить монастирська звітна документація за 1893 р., що увійшла до збірника, присвяченого історії монастирів Черкащини за редакцією Юрія Мариновського¹³.

Слід зазначити, що джерельна база визначеної теми доволі вузька, що позначилося й на повноті досліджень. Монастирський архів, який було вилучено в добу “войовничого атеїзму”, не зберігся. За спогадами очевидців, монастирський архів палили кілька днів¹⁴. Спалення архіву породило чутки про порятунок деяких книг, у тому числі й монастирського літопису. Ці чутки спричи-

9. Кілессо С. Медведівський Пустинно-Миколаївський монастир і його архітектурний комплекс // Пам'ятки України. – 2002. – №2. – Стор. 49–53.

10. Лавріненко Н. Медведівський Миколаївський монастир: від перших згадок до ХХІ ст. // Український історичний журнал. – 2008. – №1. – Стор. 141–161.

11. Кузик Б., Білошанка В. Головківка – серце Холодного Яру. – Сміла, 2004. – Стор. 105–109.

12. Лазуренко В.М. Історія церков Чигиринщини // Свідок козацької слави: погляд крізь віки: Матеріали науково-практичної конференції НІКЗ “Чигирин” 1–2 серпня 2003 р. – Чигирин, 2004. – Стор. 106–108; Національний історико-культурний заповідник “Чигирин”. – Черкаси; Чигирин, 2002. – Стор. 84–85.

13. Мариновський Ю. Черкаська минувшина. Православні монастирі на терені сучаної Черкаської області до 1917 р. – Черкаси. – 1997. – 188 с.

14. МПД Лавріненка Н. Мушкетик Юрій Михайлович, 1929 р. н., м. Київ.

нили до появи художнього роману Юрія Мушкетика “Прийдімо, вклонімося...”¹⁵.

До сьогодення у архівах вціліли лише документи, що зберігалися у церковних інституціях різних рівнів. Так, у Центральному державному історичному архіві у м. Києві, у фонді Медведівського монастиря зберігається лише 46 справ (ЦДІАУК Ф. 826). Судячи із їх змісту, вони були зібрані із консисторського та митрополичого архівів і не входили до згаданого архіву Медведівського монастиря. Цінну інформацію для дослідження історії вказаного монастиря містять фонди вищих церковних установ: Київської духовної декастерії (із 1832 р. консисторії, надалі КДК) – ф. 127, канцелярії Київського митрополита – ф. 182, благочинного над монастирями Київської єпархії – ф. 183 та ін. Для вивчення правового становища ченців та монастирів нами опрацьовано державні правові норми Російської держави та внутрішньоцерковні розпорядження, які представлено указами КДК, а також у повному зібранні законів Російської імперії, статутах духовних консисторій та ін. На основі опрацювання матеріалів ДАЧО, попри відсутність окремого фонду Медведівського монастиря, виявлено документи, пов’язані з його історією, у фонді 660 “Чигиринське духовне правління”, фонді 149 “Жаботинський Онуфріївський монастир” та ін.

Юрій Мицик виявив у фондах Інституту рукопису ЦНБУ імені Володимира Вернадського ряд не друкваних документів з історії Медведівського монастиря середини XVIII ст., серед яких прохання ігумена Віссаріона до Київського митрополита (січень 1758 р.) дозволити збір коштів на території Запоріжської Січі для будівництва дерев’яної дзвіниці (ф. XIII. - №6287) та ще ряд листів ігумена Віссаріона, що розкривають життя монастиря того часу (№№ 6285, 6286 та ін)¹⁶.

15. Мушкетик Ю. Прийдімо, вклонімося... // Сучасність. — 1996. — №7-8. — Стор. 15-114.

16. Мицик Ю. Чигирин - гетьманська столиця. К., 2007. — 391 с. — Стор. 359

ГЕТЬМАНСЬКА ОБИТЕЛЬ

Оглянувши джерела та літературу, повернемося безпосередньо до Медведівського монастиря. Описуючи географічне розташування обителі, Петро Лебединцев зазначав: “Медведівський Миколаївський монастир знаходиться в Чигиринському повіті, Київської єпархії, поблизу містечка Медведівки. Відстань від міста Києва 250, а від Чигирина 20 верст. Він розташований на острові, утвореному руслом річки Тясмин, оточений вільховим лісом та болотами, густо вкритими комишами та лозою. До 1818 р. зв’язок із зовнішнім світом монастир підтримував за допомогою човнів, для яких існував спеціально збудований канал. У 1818 р. монастирем було збудовано греблю довжиною в 300 сажень (640 м – Л.Н.) із чотирма дерев’яними мостами”¹⁷ (див. мапу на стор. 5). Сучасне адміністративно-територіальне підпорядкування місця розташування Миколаївського монастиря значно змінилося. Монастирище належить Трушівській сільраді Чигиринського району Черкаської області (відстань до міста Черкаси 40 км, до міста Чигирина 30 км).

Як припускає Петро Лебединцев, назву “Медведівський” монастир отримав, ймовірно, від сусіднього села Медведівки “которое въ XVI-XVII вв. считалось городомъ и имело въ себе замокъ”¹⁸. Лаврентій Похилевич етимологію назви міста й монастиря, зі слів старожилів, пояснює колишньою присутністю в навколишніх лісах та байраках ведмедів¹⁹.

Стосовно часів заснування на одному із островів Дніпра-Тясмину Медведівського монастиря достовірних відомостей не виявлено. Виникнення монастиря пов’язують із заснуванням міста-фортеці Чигирина та швидким залюдненням місцевості й тому обитель датується кінцем XVI – початком XVII ст. У монастирських справах зазначено, що його засновано у XVI ст.²⁰ Враховуючи, що назву монастир міг отримати від найближчого містечка Медведівки, то слід пам’ятати, що саме містечко було засновано старостою Яном Даниловичем “около 1611 года”²¹ як Да-

17. Лебединцев П. Медведовскій Николаевскій монастырь // Київські єпархіальні ведомости. – 1870. – №1. – Стор.10.

18. Там само.

19. Похилевич Л. Вказана праця. – Стор. 686.

20. Державний архів Черкаської області (далі – ДАЧО). – Ф.Р-228. – Оп.1. – Спр.1. – Стор. 52.

21. Архивъ Юго-Западной Россіи. Часть 7. т.III. Акты о заселеніи Южной Россіи XVI-XVIII в.в. К., 1905. – Стор. LI

нилоград на річці Медведиці. Як свідчили місцеві міщани: “Вольные люди не помещались в главном городе (Чигирине) и заселили особую слободу на реке Медведовке”²².

Першою писемною згадкою про монастир є спогад про ігумена Саватія, який прийшов до Москви із посольством Богдана Хмельницького у 1652 р.²³. Достовірними джерелами інформації про обитель є підтвердження прав на володіння землями та нерухомістю з боку верховної влади (королів, гетьманів, князів). Одним із документів, що свідчать про існування обителі в 1661 р., є універсал гетьмана Юрія Хмельницького, який надав братії Медведівського Миколаївського монастиря водяний млин “Яновський-Дацьків-Андрієнків-Дерев’янчин” на річці Медведівці. У цьому універсалі підкреслювалося злиденне становище обителі. У тому ж році Юрій Хмельницький закріпив за монастирем право на володіння пасікою за Дніпром, у гирлі річки Кобилячки, надане монастирю відомим політичним діячем середини XVII ст., підкоморієм Київським, старостою Овруцьким, автором Гадяцьких статей, Юрієм Немиричем.

Ще один універсал на монастирські володіння видав 10 (23) жовтня 1663 р. у місті Корсуні гетьман Павло Тетеря. Цим універсалом підтверджувалося право Медведівського монастиря на володіння полем, трьома млинами, лісом та луками. Нині універсали (їх копії) Юрія Хмельницького та Павла Тетері зберігаються у фондах ЦДІАУК²⁴.

Руїна козацької держави не могла не порушити спокійного існування монастирів краю. Можна погодитися з думкою, що рейд поляків на чолі із Стефаном Чернецьким Чигиринщиною у 1664 р. не оминув одного з улюблених монастирів Богдана Хмельницького – Медведівського Миколаївського. Адже тут, за свідченнями Миколи Костомарова, було поховано старшого сина гетьмана Тимофія: “На дороге мы посетили Медведовский монастырь, к которому гетман Богдан Хмельницкий питал особое уважение и где погребен был его сын Тимофей, но не нашли там архимандрита и

22. Архивъ Юго-Западной Россіи. Часть 5. т.І. Акты о городах (1432-1798) К., 1869. - Стор. 551

23. Акты Южной и Западной России. – Т.ІІІ. – Стор. 488; Павлуцкий Г. Медведовский Николаевский монастырь Чигиринского уезда // Деревянные и каменные храмы. – К., 1905. – Стор. 37–41.; Мариновський Ю. Куполи над Тясмином: З історії Медведівського Миколаївського монастиря // Людина і світ. – 1994. – №2. – Стор. 8.

24. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІАУК). – Ф.826. – Оп.1. – Спр.1, 42.

ничего там не видали, хотя, судя по рассказам, нам и не пришлось бы ничего особенного увидеть”²⁵.

Ймовірно, що бував у Медведівському монастирі й Іван Сірко. Дмитро Яворницький пише: “У Хомину неділю, відразу після Пасхи, певний донський козак Обросим Телешов випадково зустрів під Медведівкою, за 15 верстов від Чигирина, полковника Івана Сірка, який із 4 козаками їхав у Чигирин”²⁶.

Турецькі походи 1677-78 рр. призвели до знелюднення краю. Як пишуть у своїх працях Лаврентій Похилевич, Петро Лебединцев, Юрій Мариновський, Медведівський монастир зазнав руйнації. Братія розсіялася, майно було розграбовано. Так, Петро Лебединцев зазначав, що монастирський храм уцілів, а частина ченців, переховавшись у заплавах Тясмину, повернулася до рідної обителі, в монастирі продовжувались богослужіння²⁷.

Монастир не встиг відновитися після спустошення 1678 р., як на нього чекали чергові випробування: згідно з умовами “Вічного миру” 1686 р. та Прутського миру 1711 р. Правобережна Україна опинилася під контролем Польщі, а населення примусово зганялося на Лівобережжя. За умов постійної загрози грабунків та руйнацій монастирям багатостраждальної Чигиринщини було складно, але труднощі не змусили монастирів закритися, вціліла і славетна гетьманська обитель - Медведівський Пустинно-Миколаївський монастир.

Невдовзі, разом із встановленням польської адміністрації та масовим заселенням краю, монастир відроджується, з’являються ченці, послушники. Виникає потреба підтвердження прав обителі на угіддя. Так, 23 серпня (6 вересня) 1731 р. князь Ян Кастан Яблоновський, староста Чигиринський, виявив бажання прийняти Медведівський монастир під свою опіку. Лояльна релігійна політика сприяла прискоренню заселення знелюдненого краю, адже засвідчувала прихильність влади до православного населення.

У 1737 р. князь Ян Кастан Яблоновський підтвердив права монастиря на угіддя та звільнив від десятини, що підтверджують і свідчення наступника Кастана Антонія Яблоновського від 17 (30) червня 1769 р.

25. Литературное наследие. Автобиография. Стихотворения-сцены-исторические отрывки-малороссийская народная поэзия-последняя работа Н.И.Костомарова. Спб., 1890 - 521 с.-Стор. 184.

26. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків. У 3-х томах. Том 2-й і 3-й Львів Світ 1990г. 319с. – Стор. 366.

27. Лебединцев П. Вказана праця. – Стор. 11.

У 1737 р. до обителі було повернуто частину її документів, які були виявлені у Рихлівському монастирі, що на Чернігівщині, до якого Київського митрополита Рафаїла змусила переселити ченців загроза нападу татар чи насильницького насадження унії. Повернення ченців затяглося до 1739 р.²⁸ Петро Лебединцев на основі аналізу інформації про Рихлівський монастир припускає, що останній був заснований вихідцями із Медведівського монастиря²⁹.

Із Свято-Миколаївським Медведівським монастирем тісно пов'язано видатного українського богослова, філософа, письменника, перекладача, вихованця Києво-Могилянської академії Паїсія (в миру Петра) Величковського (1722-1794). До речі, він навчався одночасно із Григорієм Сковородою. По завершенні навчання він опинився серед чернечої братії³⁰.

У цей період прийшов до Медведівського монастиря послушник Любецького монастиря, син священика з Полтавщини Петро Величковський. Саме тут, у Медведівському монастирі, в день Преображення Господнього 1741 р., послушника Петра було пострижено в рясофор із ім'ям Парфеній. Постриг здійснив ігумен Никифор. Братія, випробовуючи його, постійно ніби випадково стала називати його Платоном. Неодноразово просив Парфеній у ігумена дозволу називатися ім'ям постригу, але нічого не вишло, й він змирився.

Невдовзі посилювалися намагання влади насадити унію в православних обителях Речі Посполитої, від чого ченці Медведівського монастиря рішуче відмовилися. Монастирську церкву влада закрила і братія розійшлася. Згодом і ченцю Платону довелося залишити Медведівський Миколаївський монастир і піти до Києво-Печерської Лаври³¹. Але вже навесні 1742 року Паїсій із деякими ченцями опинився в стінах Мотронинського монастиря, звідки його доля повела до Волощини, де він і здійснив свою подвижницьку діяльність³². З роками цей ченець став відомим всьому православному світу як видатний сподвижник православ'я, апологет поширення спільножитного монастирського ста-

28. ЦДІАУК. – Ф.826. – Оп.1. – Спр. 36. “Справа про повернення ченців переселених 1736 р. ...” – Арк.1.

29. Лебединцев П. Вказана праця. – Стор. 48.

30. Мичик Ю. Вказана праця. – Стор. 297

31. 28 (15) ноября — день памяти преподобного Паисия (Величковского) // Никольский Благовест. 2002-№30(135), 24 ноября

32. Мичик Ю. Вказана праця. – Стор. 298.

Паїсій Величківський (Нямецький)
портрет XVIII ст.

туту та автор перекладів з грецької мови низки церковних книг. Його учні й послідовники вплинули на життя сотень монастирів Росії.

До колишніх гетьманських, а тоді “закордонних” монастирів традиційно йшли вихідці із Лівобережжя, Слобожанщини та Півдня. Наприклад, у Медведівському монастирі у 1778 році із 26 насельників 14 були із вказаних країв³³.

В Україні здавна панував звичай самовільного переходу, без відома настоятеля з однієї обителі в іншу. Наприклад, Паїсій Величковський втік із Любечського монастиря через те, що його вдарив по щоці тамтешній настоятель³⁴. Попри опіку родини князів Яблоновських, ченці не почувалися в безпеці. Це яскраво ілюструє випадок, що трапився у 1743 р., коли присланий із Києва ігумен ієромонах Іосаф Больбаш (див. дод1.) “через страх випадкових набігів татарських, через рік, лишивши монастир без правління, пішов за Дніпро, де невдовзі й помер у Чигирин-Діброві”³⁵.

Але очевидно, що частині ченців у другій половині XVII ст., вдалося уникнути загибелі від татарських шабель і зберегти частку монастирських цінностей, найважливішими з яких були саме вищезазначені універсали на угіддя.

Незважаючи на усі негаразди, монастир невпинно нарощував матеріальну базу, купував і отримував в дар різноманітні угіддя. Так, у 1744 р. намісник монастиря ієромонах Макарій продав із дозволу замкової влади греблю Вишнякову-Дерев'янчину (у 1661 році надану монастирю Юрієм Хмельницьким) та луг над річкою Тясмин, що простягся від Калинівки до монастиря. Причому монастир виплатив міщанину Федору Прдуну за збудований ним млин 86 руб. У тому ж році цей намісник придбав для монастиря луг над Тясмином. У 1747 р. ігумен Никифор Гуковський

33. ІРНБУВ – Ф.13. – Спр. 6294. – Арк. 1-3; РГИА – Ф.796, – Оп. 15. – Спр. 350. – Арк. 186. зв.

34. Лебединцев П. Вказана праця – Стор.12.

купив за 100 руб. у жителя села Ломовате В. Стороженка пасіку на 300 пнів, млин, діброву та робоче поле, розташоване вище села Новоселиці над річкою Потоком.

У 1748 р. монастир придбав у жителів села Новоселиця Григорія та Івана Лазаренків пасіку Рублеву з лугом, греблею та полем. Курінний отаман Величківського куреня, запорізький козак Василь Канівець заповів у 1749 р. монастиреві пасіку на річці Ірклій. У 1755 р. ігумен Тихін Борзаковський у колишніх жителів містечка Медведівки Івана та Григорія П'ятилітенків придбав при Уманському шляху біля верхів'їв сухого Тясмину байрак Зубринець із пасікою та садом.

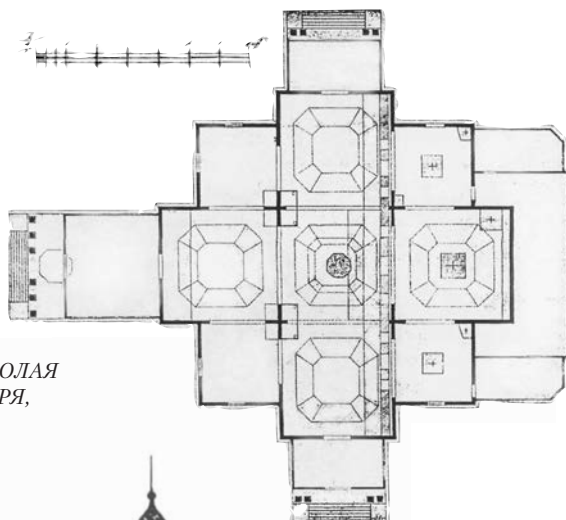
Ігумен Віссаріон у 1759 р. купив у комісара Потоцького та затвердив у князя Яблоновського млин на річці Тясмин. У 1762 р. монастир придбав луку із садом над чигиринським ставом біля Деренківця. У тому ж році князь Яблоновський надав монастиреві право на половину греблі у місті Чигирині з правом побудови на ній двох млинів та половину ставу на річці Тясмин із прилягаючим до нього лугом³⁵. Економічне становище Медведівського монастиря упродовж більш 40 років протекторату князів Яблоновських значно поліпшилося і монастир відновив та суттєво примножив колишні угіддя. Це стало можливим завдяки перебуванню у власності Медведівського монастиря села Трушівці, прибутки з якого давали змогу купувати нові землі.

Важливою складовою монастирського господарства було бджільництво. У XVIII ст. Медведівський монастир володів чотирма пасіками. Окрім монастирських пасік, була окрема пасіка в ігумена, за прикладом попередніх настоятелів, “не ради прибыли какой-либо знатной, но ради утехи или малой части меда”³⁶. Використовувалася примітивна, пнева, роебійна технологія бджільництва. Про значну кількість пнів-вуликів свідчить той факт, що за період із 1789 по 1792 рр. економ медведівського замку Ліппо-ман щорічно забирав по 233 вулики. Продукція бджільництва використовувалася для виготовлення воскових церковних свічок, для продажу меду звичайного та для виготовлення і продажу “меду питейного”³⁷.

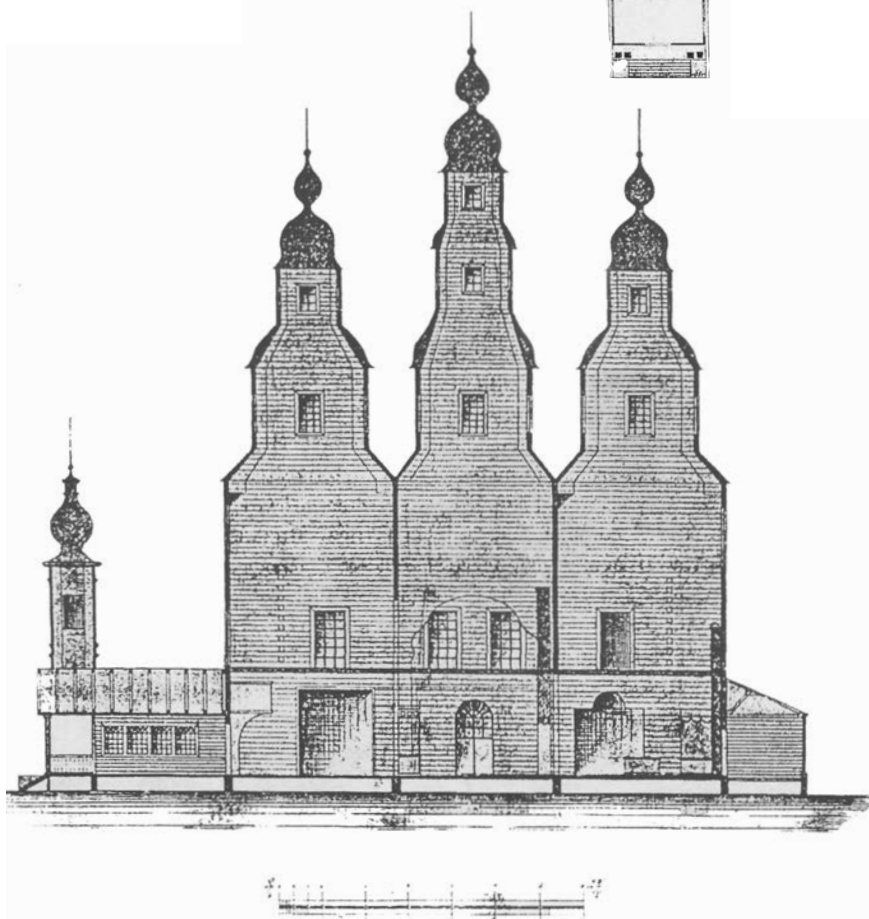
35. Лебединцев П. Вказана праця. – Стор. 12-14.

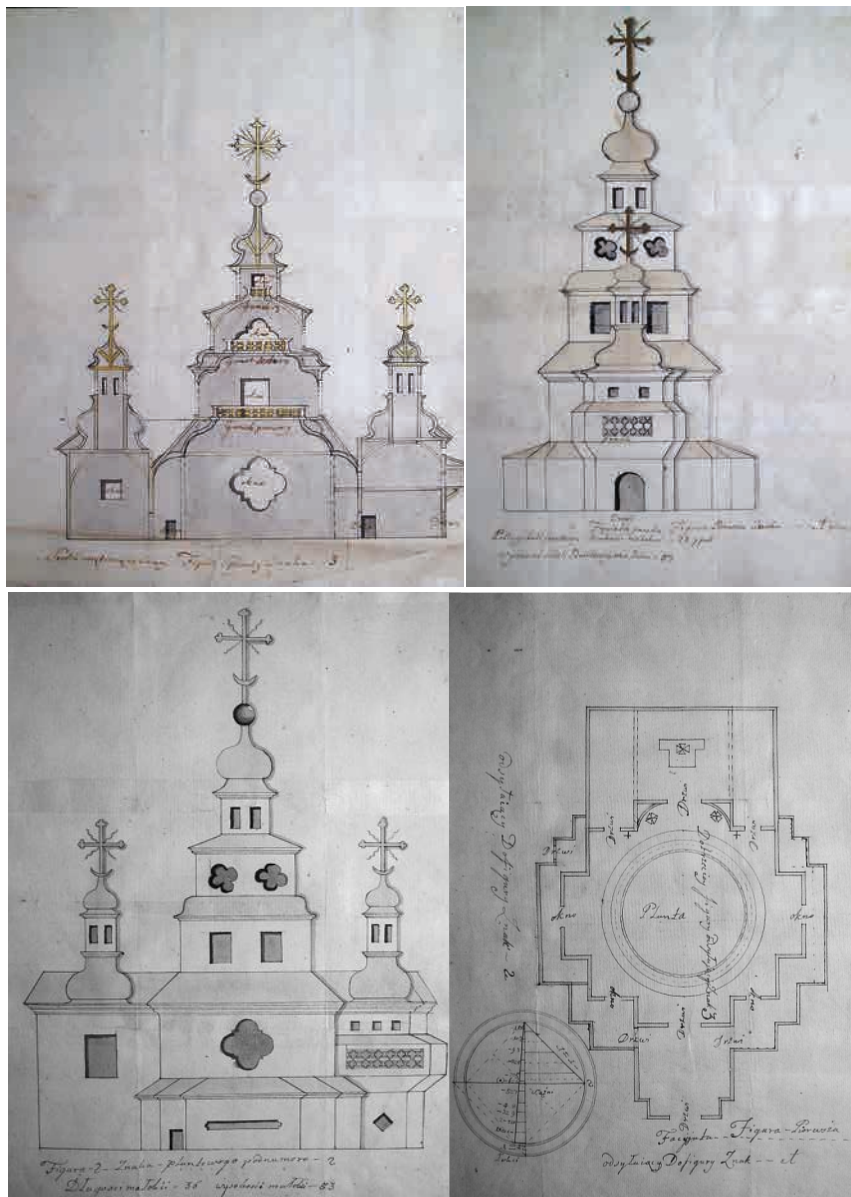
36. Лебединцев П. Вказана праця. – Стор. 18.

37. Державний архів Черкаської області – Ф.148. – Оп.1 – Спр.67 – Арк. 2,17,22; – Спр.61. – Арк. 42-47.

*ЗРІЗ ХРАМУ СВЯТИТЕЛЯ МИКОЛАЯ
МЕДВЕДІВСЬКОГО МОНАСТІРЯ,
за Г. Павлуцьким.*

ПЕРВИННІ КРЕСЛЕННЯ СВЯТО-МИКОЛАЇВСЬКОГО СОБОРУ, 1786 р.
 Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі ЦДІАУК). Ф.826. оп.1.
 спр.43. "Справа про будівництво Миколаївської церкви монастиря. 1786 з". С.10.

60-ті рр. XVIII ст. принесли чергову хвилю конфронтації між поляками та українцями, між католиками та православними. Чигиринщина опинилася в центрі уваги конфедератів. Створювалися передумови до чергового суспільного вибуху – Коліївщини. Якщо причетність ігумена Мотронинського монастиря Мельхіседека до створення передумов Коліївщини безперечна, то про місіонерську діяльність ігумена Віссаріона невідомо. На відміну від Мотронинського монастиря Медведівський був у підпорядкуванні не Переяславського єпископа, а традиційно підпорядковувався Київському митрополиту. Тому стосунки монастирського керівництва із Мельхіседеком Значко-Яворським не були тісними. Ігумен Віссаріон зумів стримати Медведівський монастир від підтримки повстанців, що й спричинило напади коліїв на цей монастир. Можливо, що ігумен не вбачав потреби зраджувати родині шляхтичів Яблоновських, які упродовж XVIII ст. досить поблажливо ставилася до обителі. Хоча монастир не оминали ні конфедерати, ні гайдамаки, ігумен Віссаріон зі всією християнською смиренністю зносив тяжкі випробовування.

21 вересня (3 жовтня) 1766 р. на Чигиринський Троїцький жіночий монастир, який був “приписаний” до Медведівського, наїхали поляки на чолі з офіціалом Мокрицьким. Вони вигнали православних монастирських священників, натомість привели унійних, поставили ігумену монастиря польську черницю Аполлінарію, забрали із церкви антимінс, а на його місце поклали уніатський, що фактично означало переведення монастиря в унію. Черницям наказали готуватися до переходу в унію. Мокрицький, за свідченнями ігумена Віссаріона мав, подібні наміри й щодо Медведівського монастиря. У своєму рапорті митрополиту Арсенію ігумен писав: “Я из братиею (50 человек) в крайнем бедствии нахожусь”³⁸. Мокрицький наказав ігумену Віссаріону не втручатися у справи Чигиринського монастиря і не перешкоджати його переведенню в унію. Однак з таким розвитком подій не згодилася настоятелька монастиря, яка разом із сестрами, майном та худобою перейшла кордон Речі Посполитої й тимчасово знайшла притулок в Новосербії. Провина за такі дії Чигиринської ігуменії лягла на ігумена Віссаріона. Поляки не наважилися перевести в унію Медведівський монастир. Проте вчинили по-іншому: вони

³⁸. Матеріали для історії Київської єпархії // Київські єпархіальні ведомості. – 1893. – №15. – Стор. 457.

оточили обитель, 1 (12) жовтня 1766 р. спіймали палатного монаха Неофіта якому обстригли вуса і бороду, а потім тяжко побили. Монастирська відомість за 1766 р. свідчить, що поляки відібрали у монастиря село Трушівці, водяні млини у селах Медведівці та Новоселиці³⁹.

Від рейду поляків постраждали не лише Чигиринський та Медведівський монастирі. Ігумен Віссаріон писав митрополиту, що польські загони до смерті катували православних священиків до-вколишніх сіл, забирали майно і на їх місце ставили священиків греко-католицького сповідання. Після екзигуцій вони поїхали до Мотронинського монастиря й забрали 600 овець та 150 голів великої рогатої худоби⁴⁰. На той час настоятель Мотронинського монастиря архимандрит Мельхіседек уже два місяці перебував під арештом⁴¹.

Дії конфедератів призвели до зубожіння обителей. У 1767 р. Медведівський монастир, так само як і Мотронинський, був змушений збирати пожертвування на території Запорозької Січі⁴². Рядове козацтво та старшина знали про злочини поляків проти православної віри, захисниками якої себе декларували. Цілком імовірно, що після подібних зборів пожертв для захисту православних обителей з мовчазної згоди старшини відправилися до Мотронинського лісу ватага запорожців. Серед членів цього загону був і уродженець сусіднього з монастирем села Івківці Максим Залізняк.

Ігумен Віссаріон маневрував як досвідчений політик між польським тиском та природною реакцією місцевого люду, розумів усю складність революційної ситуації, що склалася на Правобережжі. Зберігши Медведівський монастир у православ'ї, ігумен в очах гайдамаків поставав "лядським батьком". Доктор Юрій Мицик наводить відомості, що восени 1767 року Максим Залізняк із своїм побратимом Дем'яном Чернявщенком первинно прибув у Медведівський Свято-Микільський монастир. Потім уже він був у інших "закордонних" монастирях краю...⁴³.

39. Там само. – Стор. 458.

40. Там само. – Стор. 458.

41. Лебединцев Ф.Г. "Мельхиседек Значко-Яворський" // Сборник статей по русской истории - К., 1861. – 96 с. - Стор. 53.

42. ЦДІАУК. – Ф. 182. – Оп.1. – Спр. 168. "Переписка с КДК о сборе денег". – Арк. 1-4.

43. Мицик Ю. Вказана праця. – Стор. 317

Напередодні Коліївщини ієромонах Медведівського монастиря Ієракс, який утік із своєї обителі, потрапив до гайдамаків і розповів їм, що обитель через “зраду” ігумена опинилася під загрозою унії. Незабаром ватага у кількості 15 осіб, на чолі зі Степаном Канівським, напала на Медведівський монастир. Ігумен Віссаріон в цей час перебував поза межами монастиря, тому йому вдалося залишитися живим. Гайдамаки обшукали його келії та жорстоко допитували про місце перебування ігумена та монастирських заощаджень ігуменського келійника, палатного ченця і двох ієродияконів. Зрештою, відібравши ключі, вибивши око одному з послушників, гайдамаки пограбували монастир. На одного гайдамака припало по 5 руб., що в сумі становило не менше 75 руб.

Один з відомих ватажків Коліївщини Семен Неживий, після успішних дій на Корсунщині та Канівщині повернувся до Медведівки “щоб не допустити розорення місцевого монастиря”⁴⁴.

Подібний напад трапився і наступного 1769 р., коли під час вечірні на обитель напала ватага Чуприни. Оточивши церкву, озброєні списками, рушницями та шаблями грабіжники вимагали: “Віддайте нам ігумена – лядського батька, ми його вб’ємо!”⁴⁵. Ченцям вдалося словом усмирити непроханих гостей. Останні, забравши 5 монастирських коней, пішли з обителі. Але ситуація в окрузі ще тривалий час залишалася неспокійною: ватаги гайдамаків продовжували грабувати, випалювати Чигиринщину. У тому ж році гайдамаки спалили княжий палац та чимало будинків міщан у містечку Медведівці.

1769 рік приніс ще одну загрозу. Після конфлікту навколо нападу гайдамаків на м. Балта розпочалася російсько-турецька війна. Турецько-татарські війська загрожували Чигиринщині. Це спонукало ченців задуматися над можливою евакуацією обителі. У червні 1769 р. ченці вирішили продати частину худоби та бджіл і розпочати будувати на лівому березі Дніпра у містечку Вереміївці на плацу, наданому обителі священиком А. Прудким, монастирського подвір’я⁴⁶. Та невдовзі успіхи козацько-московського війська назавжди ліквідували небезпеку татарсько-турецьких набігів на Україну. Зникла й потреба розбудови двору у Вереміївці.

44. Мицик Ю. Вказана праця. – Стор. 321

45. Лебединцев П. Вказана праця – Стор. 15.

46. Там само. – Стор. 16

МЕДВЕДІВСЬКИЙ МОНАСТИР.
фото невідомого автора, поч. XX ст.

Завдяки стриманому ставленню Медведівського монастиря до подій Коліївщини, обитель зберегла свої угіддя та залилася найзаможнішою з усіх “закордонних” православних монастирів польського Подніпров’я. Станом на 1773 рік він володів великою кількістю луків, з яких накошував 3000-3500 кіп сіна. Полів власних не мав, але землі обробляв за потребою з числа загальної, мав “хазяйство по числу скота весьма обширное”⁴⁷. Монастир мав шість млинів: один на річці Медведівка, другий на річці Новоселиця, третій на річці Тясмин, на чигиринській греблі, четвертий і п’ятий на річці Тясмин, на Худоліївській греблі і шостий на річці Янич, на греблі Черничиній. Усі млини перебували в оренді, за умовами якої 2/3 прибутку йшло орендаторам, а 1/3 – монастирю. Медведівський монастир володів рибними ловлями на річці Тясмин. Деревину для власних потреб отримував із оточуючих лісів, які за давнім українським звичаєм вважалися вільними.

Утиски від польської влади православний Медведівський монастир пережив до останніх днів існування Речі Посполитої. Страх повторення “уманської різні” не давав спокою польській

⁴⁷. Там само. – Стор. 17.

шляхті. Внаслідок чуток про можливість нового селянського повстання під керівництвом духівництва у 1789 р. на Медведівську обитель стався черговий наїзд поляків. Поляки вимагали від ігумена повторно, після принесеної у 1787 р. присяги, присягтися на вірність королю та Речі Посполитій. Ігумен Віссаріон не присягнув у призначений термін, що призвело до арешту ігумена і його відправки в кайданах до Варшави, а також до зайняття польськими військами монастиря та грабунку обителі. Чимало ченців рятувалося втечею до сусідньої Новоросії⁴⁸. Ігумен Віссаріон три з половиною роки разом із Переяславським єпископом Віктором Садковським перебував в ув'язненні і був звільнений у 1792 р. 13 квітня 1793 р. його було нагороджено золотим наперсним хрестом і 3 травня того ж року він повернувся до своєї обителі, якою керував до травня 1797 р.⁴⁹

За відсутності ігумена утиски чиновників та військових призвели до значних матеріальних втрат і зубожіння обителі. Керівництво Чигиринського староства, забравши документи, конвестрували (вилучили до з'ясування) монастирські землі й угіддя, використовували їх на користь медведівської економії. У серпні 1789 року люстраційна комісія зажадала всіх монастирських кріпосних документів. Отримавши їх, комісар князя Яблоновського Скіпор забрав їх з собою до міста Аннополя. Економ Медведівського замку два роки косив монастирську леваду та острів Козюрин, привласнив господарські інструменти, посуд та худобу. У 1791 році він скористався відсутністю в обителі намісника ієромонаха Іларіона, який перебував на Пінській конгрегації, зняв залізо із монастирських екіпажів, привласнив 18 тис. гонту та інший ліс, заготовлений братією для завершення будівництва Миколаївського собору. За період з 1789 до 1793 років Медведівський монастир втратив чотири із шести млинів. А до 1802 року у його володінні залишився тільки один Полуднівський млин⁵⁰. Монастиреві не вдалося в подальшому повернути втрачені млини й наприкінці ХІХ ст. він володів двома водяними млинами: - Полуднівським (за 5 верст від монастиря) та яничарським (за 15 верст), котрі давали прибутку 600 рублів на рік⁵¹.

48. Павлуцкий Г. Медведовский Николаевский монастырь Чигиринского уезда // Деревянные и каменные храмы. – К : 1905 г., – Стор. 38.

49. Мариновский Ю. Черкаська минувшина. – Стор. 168; Кукса Н. Вказана праця. – Стор. 129.

50. Мариновский Ю. Черкаська минувшина. – Стор. 57.

51. Похилевич Л. Вказана праця. – Стор. 687.

В ієрархічному підпорядкуванні від часу заснування Медведівський Пустинно-Миколаївський чоловічий монастир перебував у віданні Київської Митрополії. У кінці XVII – XVIII ст. досліджувана обитель разом із іншими монастирями Правобережжя набула статусу закордонного українського монастиря. З розподілом Київської єпархії частина монастирів Правобережного Подніпров'я стала підзвітною Переяславській єпархії. Київській митрополії лишалися підконтрольними: Пустинно-Медведівський Миколаївський монастир, Пустинно-Жаботинський Онуфріївський, Лебединський Георгіївський, Лебединський Миколаївський, Чигиринський Троїцький монастирі та Плескачівський скит. Оскільки Медведівський монастир був головним в українській групі закордонних монастирів Київської єпархії, то керівництво Київської єпархії доручало нагляд за всіма “українськими” монастирями, чи за окремими з них ігумену Медведівського монастиря. У віданні ігумена Медведівського монастиря постійно перебував Чигиринський Троїцький жіночий монастир⁵². У 1786 р. Медведівський монастир разом з іншими українськими монастирями був позбавлений керівництва Київських митрополитів і переведений у підпорядкування Переяславського єпископа Віктора. У 1793 р. обитель опинилася у віданні Мінської консисторії. Із 1795 до 1797 рр. разом із усіма парафіями Чигиринського повіту цей монастир потрапив до складу Катеринославської єпархії. Після кардинального реформування межі Київської єпархії збіглися з межами новоутвореної у 1796 р. Київської губернії. Медведівський монастир знову потрапив у підпорядкування Київської митрополії.

У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Геополітичні трансформації в регіоні кінця XVIII ст. призвели до важливих змін становища українських монастирів Правобережжя. Монастирі опинилися на території Російської імперії, отримали гарантії власної безпеки, сприятливі умови для розвитку господарства, правові гарантії своєї діяльності. Але платою за це була остаточна втрата деяких традицій українського чернецтва, їх уніфікація до зразка і традицій російського православ'я.

⁵² Титов Ф., прот. “Русская православная церковь в Польско-Литовском государстве в XVII - XVIII вв”. Т. 3. “Заграничные монастыри киевской епархии в XVII - XVIII вв.” Ч. 1. “Общие сведения о заграничных монастырях Киевской епархии”. К., 1916. – 172 с. – Стор. 31.

Зі зміною державної приналежності монастирям доводилося знову підтверджувати свої права на угіддя. Лише 20 лютого 1811 р. Київська казенна палата затвердила за Медведівським монастирем рибну ловлю площею у 648 десятин 1938 сажнів між селами Суботовом та Розсошинцями. Відомо, що внаслідок повені 1820 р. та прориву Чигиринської дамби різко зменшився рівень води в річці, що призвело до тривалих поземельних суперечок між жителями села Суботів та Миколаївським монастирем, згадки про які фіксуються упродовж всього XIX ст.⁵³.

У 1852 р. монастир володів присадибною ділянкою площею 4 десятини 1512 сажнів (5,08 га). Із них 2 десятин 2064 сажнів (3,11 га) були під монастирським двором, економія займала 1 десятину 1848 сажнів (1,93 га). Орної землі монастир мав 11 десятин 672 сажні (12,3 га), сінокоосу 58 десятин 168 сажнів (63,3 га), під випасами – 14 десятин 1080 сажнів (15,75 га), так званих “невдоб” – 179 десятин 174 сажнів (196 га). Також монастиреві належали рибні ловлі біля села Суботів на річці Тясмин за 10 верст від монастиря. Площа рибних ловів 669 десятин 1368 сажнів (730 га), із них сінокісних островів 90 десятин 1261 сажнів (98,6 га). Загалом монастир володів близько 1022 га землі. Таким чином, він був найбільшим землевласником серед усіх православних монастирів Київщини, що відійшли від Польщі. Його володіння становили близько 40% від угідь решти провінційних православних монастирів єпархії. Станом на 1890 р., на одного ченця Медведівського монастиря припадало понад 80 десятин угідь.

У 1893 р. Миколаївський монастир володів двома водяними та одним вітряним млинами, 1043 десятинами 1776 сажнями земельних угідь, пасікою із 150 вуликами, 10 робочими волами та стількома ж коровами. Річний монастирський прибуток становив понад 7179 руб.⁵⁴.

Для обробітку земель та догляду за худобою монастир використовував працю послушників, рядових ченців та найманих робітників. Серед ченців та послушників Медведівського монастиря були ковалі, чоботарі, пасічники, продавці у монастирській лавці, пекарі, іконописці, позолотники, мірошники, садівники, сторожі, столярі, тваринники та різноробчі.

⁵³. Кукса Н. Вказана праця. – Стор. 130.

⁵⁴. Статистична відомість Медведівського Миколаївського чоловічого монастиря за 1893 р. // Мариновський Ю. Черкаська минувшина Стор. 92-94; ДАЧО, Ф.149. оп.1. – Спр. 86. – Стор. 147-149.

Медведівський монастир, окрім сільськогосподарської діяльності, одним з перших серед обителів регіону започаткував на постійній основі роботу промислового підприємства – цегляного заводу. Згідно з відомостями за 1866 р. монастирський цегельний завод розташовувався у селі Полуднівка. Точна дата заснування заводу невідома, але 1864 р. він був перебудований. Його оціночна вартість на 1866 р становила 305 руб. За один сезон на заводі вироблялося в середньому 250 тис. одиниць цегли на суму 1500 руб. Тобто, одна тисяча коштувала 6 руб. Випалювальні печі працювали на дровах, річна вартість яких становила 330 руб. На утримання робітників хлібом та провізією витрачалося 216 руб. На заводі працювали: один майстер, чотири робітники, одна робітниця, троє неповнолітніх (до 16 р.). Майстер отримував за рік 114 руб., робітники – 264 руб., робітниця – 32,5 руб., неповнолітні – 60 руб. Разом вони отримували 470,5 руб. Цегельний завод працював посезонно із 5 квітня до 15 жовтня, за винятком неділь та свят. Сировина отримувалася із розташованого біля заводу глинища, а дрова з казенної Мотронинської дачі. Утримання заводу у рік обходилося близько 80 руб. Цегла використовувалася для потреб монастиря⁵⁵. Цеглу, вироблену на монастирському заводі ав-

⁵⁵ ЦДІАУК. – Ф.442. – Оп. 45. – Спр. 567. “Ведомость о водяных и ветряных мельницах”. 1866 р.

Цегла, вироблена на монастирському цегельному заводі у селі Полуднівка. Знайдено Лаверіненко Н. на території монастиря.

тору вперше вдалося виявити в приватній колекції Віктора Гуглі, який її знайшов поблизу колишнього заводу (у селі Полуднівка). Влітку 2006 р., під час реставраційно-пошукових робіт в Іллінській церкві експедиції Михайла Новика, було виявлено чимало монастирської цегли у кладці хорів та сходів, що ведуть на церковне горище. Очевидно, що то кладка другої половини ХІХ ст., що підтверджується заміткою у “Кієвских епархиаль-

ных ведомостях” за 1870 р., де повідомлялося, що: “30 ноября 1869 г. объявляется признательность его Преосвященства и благословение настоятелю Медведовского Николаевского монастыря игумену Мелхиседеку и благочинному священнику Роману Орловскому за беспристрастное содействие к благоустройству Ильинской субботовской церкви, а последнему за ревностное в продолжении многих лет препятствий стараний по благоустройству той же церкви”⁵⁶.

Визначення монастирської цегли полегшено присутністю на кожній цеглині відповідного клейма з монограмою, що складається із розташованих в ряд літер – “Н” та “М” (“Николаевский монастырь”). На території колишнього монастирського подвір’я трапився фрагмент цегли з більш ранньою монограмою “N” “M”, що свідчить про ймовірність існування монастирської цегельні уже в кінці ХVІІІ – першій треті ХІХ ст. Частина цегли, що знаходиться на території монастиря та його господарського двору, має темно-синій колір. До складу цієї цегли входить кольоровий метал, що призводить до реагування на неї металодетекторів.

Окрім заводу, що виробляв цеглу, Миколаївський монастир мав власну гончарню, яка розташовувалася на Козюриному острові й забезпечувала потреби обителі в посуді. Гончарну глину привозили із сусідніх сіл Івківці та Полуднівка, де її поклади виходили на поверхню.

⁵⁶. Кієвскіє епархіальніє ведомости, 1870. – Стор. 5.

АРХІТЕКТУРНИЙ АНСАМБЛЬ

Окремою сторінкою нашого дослідження є вивчення історії розбудови монастиря, формування його архітектурного комплексу. Із часів заснування обителі у ній розташовувалася церква, названа ім'ям Святителя Миколая. Даних про її руйнації чи перебудування до середини XVIII ст. не виявлено. Відомо, що вона була з трикупольним верхом, дерев'яна, крита гонтом, “кожухувата шалюванням”, стара.

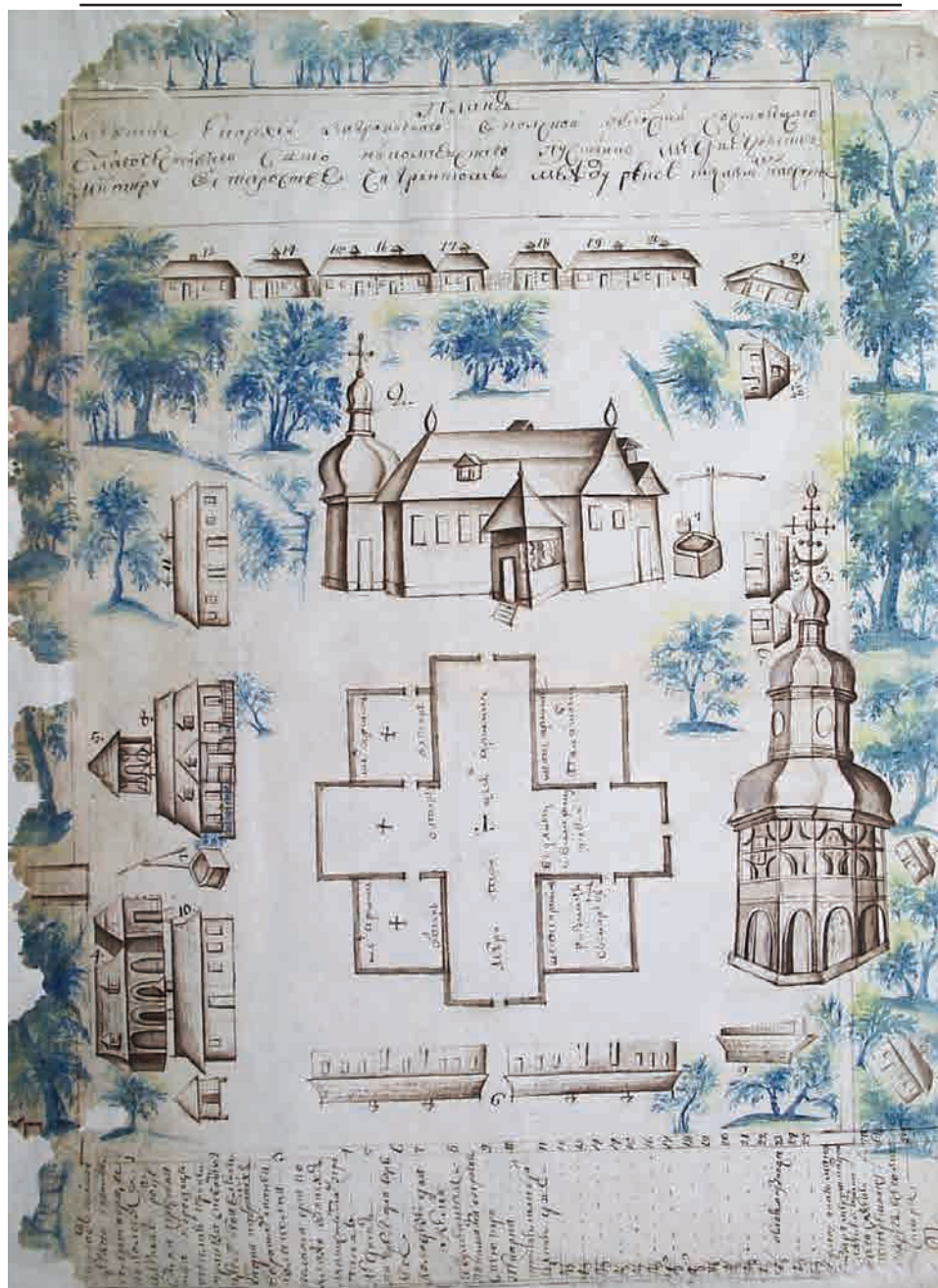
У 1751 р. з благословення Київського митрополита Тимофія Щербацького було закладено трапезну церкву Різдва Божої Матері. У червні 1753 р. її будівництво було завершено й освячено. Трапезна церква була теплою, дерев'яною, з одним куполом, вкрита гонтом. До неї було перенесено іконостас із великої Миколаївської церкви, в якій у 1755 році було встановлено та освячено новий.

Ще одну надбрамну церкву Богоявлення Господнього із дзвіницею було закладено з благословення митрополита Арсенія 21 лютого (2 березня) 1760 р. Її будівництво було завершено у травні 1764 р.

Келії настоятеля та братії розташовувалися по периметру монастирського двору і були криті очеретом та соломою. Навколо монастиря росло кілька фруктових дерев. Огорожа монастиря являла собою частокіл із товстих дубових паль. Петро Лебединцев у вищезазначеній праці писав, що монастирський двір мав форму прямокутника зі сторонами 70х62 сажнів (149х132 метри). периметр монастирського двору становив 209 сажнів (445,7 метрів)⁵⁷. Але наведені цифри показують помилку, оскільки сума сторін двору (264 саж.) навіть приблизно не відповідає вказаному Петром Лебединцевим периметру. Дослідник використав відомості з плану Медведівського монастиря за 1786 р., у якому зазначається: “всего сажень – 70, “по периметру” – 62, вокруг сего монастыря 209”⁵⁸. Таким чином, ми вважаємо, що достовірною є тільки цифра 209, що подають периметр двору, а інші цифрові дані потребують уточнення.

57. ЦДІАУК. – Ф.826. – Оп.1. – Спр.43. “Справа про будівництво Миколаївської церкви монастиря. 1786 г”. – Арк.17.

58. ЦДІАУК. – Ф.826. – Оп.1. – Спр.43. – Арк.17.

ПЛАН БУДІВЕЛЬ ПУСТИННО-МИКОЛАЇВСЬКОГО МОНАСТІРЯ, 1786 р.
 Центральный державный исторический архив Украины у м. Києві. – Ф. 826. – Оп.1. – Спр.43.
 “Справа про будівництво Миколаївської церкви монастиря. 1786 г”. – Арк.10.

Окрасою монастирського архітектурного ансамблю, починаючи із кінця XVIII ст., був довершений п'ятикупольний Миколаївський собор. Підготовку до його будівництва розпочали у 1783 р з ініціативи старости Чигиринського Антонія Яблоновського. Мотивом до таких починань стала візитація ввіреного йому староства та Медведівської обителі у 1780 р. Антоній Яблоновський, перебуваючи в монастирі, зазначив: "Хорошо и должно монастырю стараться о устроении в оном на место такой-то обветшалой церкви"⁵⁹ й звелів своїм диспозиторам, які теж перебували у старостві Чигиринському, видати ліс на заготовку матеріалу. У травні 1782 року, після спільної згоди, братія письмовим "поговором" ігумену наказала донести митрополиту Київському про намір розібрати стару церкву, матеріал з неї продати, а натомість закласти новий храм на честь Святителя і Чудотворця Миколи. Митрополит Київський Гавриїл дав на це дозвіл й 16 (28) січня 1783 р. братія отримала архієрейське благословення та частину коштів на заготівлю матеріалу й "контрактування для завдання майстрів кращих"⁶⁰. При цьому архієрей зазначив, щоб храм був "при п'яти верхах и трёх престолах"⁶¹. В силу острівного розташування обителі, матеріали звозили лише взимку, що тривало до 1785 р.

Собор мав дев'ять квадратних зрубів з п'ятьма високими ярусними верхами, завдяки чому вважався одним з найвищих в Україні дерев'яних храмів. Щоправда висотою поступався хіба що перед 65-метровим Троїцьким собором у Новомосковську⁶².

На думку відомого архітектора Сергія Кілессо, собор Миколаївського монастиря нагадував дерев'яний Троїцький собор у Новомосковську. Зовнішня подібність дозволяє припустити, що творцем обох будівель був той же автор. Достеменно відомо, що Троїцький собор зводив талановитий майстер із села Водолаги Яким Погрібняк⁶³. Подібність зображення цього храму, котре траплялося на внутрішній обкладинці журналу "Київська старовина" за 1888 р. до відомих фото Миколаївського собору не була випадковою⁶⁴. Візуальна подібність цих храмів очевидна, хроно-

59. ЦДІАУК – Ф.826. – Оп.1. – Спр.43. "Справа про будівництво Миколаївської церкви монастиря. 1786 г". – Арк. 10.

60. ЦДІАУК. – Ф.826. – Оп.1. – Спр.43. – Арк. 10.

61. ЦДІАУК. – Ф.826. – Оп.1. – Спр.43. – Арк. 10.

62. Мокрий В. Церква в житті українців. – Львів – Краків – Париж, 1993. – Стор. 58.

63. Кілессо С. Вказана праця. – С.50.

64. П.Г. Запорожский храм в Новомосковску // Киевская старина. – 1888. – №3. – Стор. 41-48.

ТРОЇЦЬКИЙ СОБОР,
м. Новомосковськ.
фото Н.Лавріненка, поч. XX ст.

логічна розбіжність між їх спорудженням у 6 років не виключає їх спільного авторства. Більше того, Троїцький собор зберігся донині і є безцінною пам'яткою козацького храмовбудування.

У фондах ЦДІАУК зберігся лист ігумена до митрополита, датований 1786 р., у якому засвідчується, що ігумен Віссаріон з ієромонахом Кирилом і окремими “укладчиками” (ктиторами, благодійниками – Н.Л.) того ж року їздив за кордон, у місто Єлисаветград оглядати “ту самую церковь, по которой образцу и в Медведовском монастыре вознамеренно строить. В той Елисаветградской церкви устроена такая прещелинная течь, что через несколько лет стараются сыскать такового майстра, чтобы исправил в той церкви так, чтобы той течи не было, но такого и поныне сыскать не могут”⁶⁵. З цього документа зрозуміло, що у 1786 році взірцем для будівництва слугувала одна із церков Єлисаветграда. Усі дерев'яні храми Єлисаветграда (сучасне місто Кіровоград) на початку XIX ст. було замінено кам'яними, тому ми не можемо зробити порівняння. Але у проекті 1786 року, створеному на основі Єлисаветградської церкви, зазначено трибанну, п'ятиарусну церкву із триарусними бічними банями, коли зрештою було збудовано значно складнішої конструкції п'ятибанну, шестиярусну церкву із п'ятиарусними бічними верхами. Тобто очевидно, що за взірць було взято не Єлисаветградський, а інший храм.

Не можемо однозначно стверджувати, чи могла делегація із Миколаївського монастиря подібно до оглядин храму Єлисаветграда побувати і в тодішньому Катеринославі (територія сучасного міста Новомосковськ), окрасою якого був вищезгадуваний Троїцький собор роботи майстра Якіма Погрібняка. Та очевидно початковий проект було кардинально змінено. Слава про Троїцький собор Якіма Погрібняка швидко поширювалися православним людом. Ймовірно, що новобудову звели майстри, які перед

65. ЦДІАУК. – Ф.826. – Оп.1. – Спр.43. – Арк. 10, зв.

66. Там само. – Арк.10, зв.

*СВЯТО-МИКОЛАЇВСЬКИЙ СОБОР.
фото невідомого автора, поч. XX ст.*

чим будували козацький храм, й не виключена причетність до його проектування та зведення самого Якіма Погребняка.

Певно відомо, що старий храм розібрали 20 лютого (4 березня) 1785 р., а новий заклали “по загальній згоді братії та укладчиків коштовно” 13 (25) квітня того ж року⁶⁶. Ігумен від імені братії пропонував Преосвященному закласти правий додатковий престол на честь Архістрати́га Михаїла, а лівий – на честь Усіх Святих. Після ліквідації Трапезної церкви престол на честь Усіх Святих замінено на престол Пресвятої Богородиці. Тому Лаврентій Похилевич згадував про додаткові престולי Архістрати́га Михаїла та Пресвятої Богородиці⁶⁷.

Завдяки проектному плану Миколаївського собору, що зберігся у фондосховищах ЦДІАУ в м. Києві, стають зрозумілими архітектурні особливості будівлі. Зруби собору були квадратними, а вишуканої форми підбанники і бані - восьмикутними⁶⁸.

Загалом дев'ятикамерна структура, що складалася з прямокутних об'ємів до висоти третього ярусу, а далі здіймалися п'ять струнких пірамідальних верхів з восьмигранними підбанниками, уособлювала собою класичну конструкцію українського храму.

Зведення цього монументального храму співпало в часі, коли стиль козацького бароко в архітектурі став розбавлятися окремими елементами класицизму. Невідомий нам архітектор влучно поєднав традиційні і принципово нові тенденції, облаштувавши на головному фасаді класичний доричний портик з шести колон, увінчаний бароковою маківкою, а на бічних, північному і південному, фасадах скромніші двоколонні портики⁶⁹.

Будівництво Миколаївської соборної церкви через постійні проблеми тривало значно довше козацького храму в місті Новомосковську. Будівельні роботи велися упродовж 10 років, завершилися 28 березня 1795 р. Освячував новозбудований храм єпископ Катеринославський і Таврійський, у ієрархічному підпорядкуванні якого тоді перебували монастирі та парафії Чигиринського повіту.

Під час спорудження Миколаївської соборної церкви було дотримано найкращих традицій храмовбудування та збудовано най-

67. Похилевич Л. Вказана праця. – Стор. 687.

68. ЦДІАУК – Ф. 826. – Оп. 1. – Спр. 43. – 20 арк.

69. Кілеско С. Медведівський Пустинно-Миколаївський монастир і його архітектурний комплекс // Пам'ятки України: історія та культура. – Науковий часопис. – 2002. - № 2. - Стор. 50-57.

вищий дерев'яний храм України – вершину майстерності українських зодчих, перлину Медведівського монастиря. Храм був зведений в українському стилі козацького бароко. План церкви мав форму хреста з рівними сторонами; на хресті п'ять куполів, які складаються із ряду восьмигранних зрубів, поставлених один на одного. Лаврентій Похилевич зазначив розміри храму, вказував його ширину у 30 сажнів, що разом з висотою та шириною утворює пропорцію 20х30х9,333 сажнів⁷⁰. Перевівши зазначені числа в метричну систему, отримуємо відповідні розміри 42,6х63,9х19,88 метрів, які вказують, що будівля ширша, ніж вища. Її форма становить нерівносторонній хрест, що не відповідає проектній документації і не має нічого спільного із “стрункістю храму”. На жаль, цю особливість не помітив ні Лаврентій Похилевич, ані Сергій Кілессо. Відповідь на зазначене протиріччя криється у характерних для праці Лаврентія Похилевича неточностях, які викликані великими об'ємами отримуваної інформації. Його сучасник Петро Лебединцев зазначає, що соборна Миколаївська дерев'яна, п'ятибанна, висотою 20 сажнів (42,6 метрів), довжиною 30 аршинів (21,336 метрів), шириною – 28 аршинів (20,1931 метрів), що відповідає планам собору. Таким чином, заміна аршинів на сажні при визначенні ширини собору призвела до вищезазначеної помилки.

Миколаївський собор стояв на дерев'яному фундаменті із морених дубових тесаних колод довжиною близько 4-5 м. За спогадами Івана Петюренка, що був присутній при руйнації цих фундаментів, колоди були товщиною близько 0,5 м, синього кольору і розташовувалися у три ряди⁷¹. Собор мав дев'ятикамерну структуру, яка складалася із прямокутних об'ємів висотою у три яруси. Вище здіймалися п'ять струнких пірамідальних верхів з восьмигранними підбанниками, що характерно для дерев'яних церков Слобожанщини XVIII ст. Попри своє розташування на Правобережжі, зважаючи на її грандіозні розміри та архітектурні особливості, Миколаївська церква Медведівського монастиря була класичним взірцем дерев'яного зодчества Слобожанщини та Лівобережжя в цілому. Розміри дають підстави говорити про те, що храм Медведівського монастиря був одним із найвищих дерев'яних храмів України.

⁷⁰ Похилевич Л. Вказана праця. – Стор. 687.; Кілессо С. Вказ. Праця. – Стор. 50.

⁷¹ Місцеві польові дослідження (МПД) Лавріненко Н.: Петюренко І.І., 1938 р.н. с. Івківці

Григорій Павлуцький Миколаївську соборну церкву охарактеризував так: “По обширности своей и легкости архитектуры является единственной в своем роде, самой блестящей из малорусских деревянных церквей. Уже издавна собор является во всем своем великолепии; трудно себе представить, какую идею могущества выражают своим немым языком эти величественные деревянные купола, поднимающиеся цельной массой к небу на 20-саженную высоту”⁷². На Придніпров’ї подібних п’ятибанних дерев’яних церков було небагато: це храм Медведівського монастиря, церкви в селах Березянки на Київщині 1766 р. (тепер не існують); на Слобожанщині: в селах Рубцове, Артемівка, Вільшана, Золочів, Олешня, Мерефа й одна з найкращих — у Гороховатці. Унікальний дев’ятикупольний козацький храм у місті Новомосковську дивом зберігся донині, збереглися фото та плани Миколаївського собору Медведівського монастиря, що робить можливою реалізацію проекту його відновлення.

Самобутність святині вдало доповнював неперевершеної краси настінний розпис, виконаний в народному стилі, що для Середньої Наддніпрянщини є швидше виключенням з правил⁷³.

Важливе значення для розуміння планування монастирського двору у XVIII ст. має збережений до наших днів “План Киевской епархии заграничного, в польской области состоящего, благочестивого Свято-Николаевского Пустынно-Медведовского монастыря, в старостве Чигринском между рекою Тязмою находящегося”⁷⁴ за 1786 р. На ньому ми бачимо схематичне розташування усіх будівель, а завдяки їх нумерації і поданому поясненню з’ясовуємо призначення кожної з них. Зображення будівель зроблено художньо, що дає уявлення про зовнішній вигляд Трапезної й надбрамної церков та інших будівель двору. На плані монастирського двору зазначено такі будівлі: 1) фундамент новозакладеної Миколаївської церкви, 2) трапезна церква, 3) надбрамна церква і дзвіниця, 4) будинок для зберігання монастирських припасів, 5) льодник, 6) погріб для “варива”, 7) два колодязі, 8) келія ігумена, 9) “пономарня с проживнею три”, 10) пекарня, 11-25 чернечі палати та “купальня” з хатою, критою землею. Зав-

72. Павлуцький Г. Медведовський Николаєвський монастирь Чигиринского уезда // Деревянные и каменные храмы. - К : 1905 г. - Стор. 40.

73. Жолтовський П. Український живопис XVIII-XVIII ст. - К., 1978. - Стор. 305

74. ЦДІАУК. - Ф.826. - Оп.1. - Спр.43. - Арк. 17.

75. Де ля Фліз. Альбоми. - К., 1996. - Т.1. - Стор. 140.; Де ля Фліз. Этнографическое описание крестьян Киевской губернии. - Б. м., 1884.

дяки канонічним правилам побудови християнських храмів, їх орієнтації відносно сторін світу цей план дає змогу виявити реальне розташування будов.

Вигляд двору Медведівського монастиря у 1845 р. зафіксував у своєму альбомі Домінік П'єр Де ля Фліза⁷⁵. При порівнянні плану обителі 1786 р. та малюнка Де ля Фліза, стає очевидно, що за період із 1786 р. до 1845 р. відбулися зміни в архітектурному ансамблі. За часи правління ігумена Іоанікія у 1819 р. на місці теплої трапезної мазаної церкви Різдва Пресвятої Богородиці було збудовано теплу дерев'яну церкву в ім'я Богоявлення Господнього. Будівництво велось за сприяння генеральші Ламбової (Ламб). Мотивацією до подібного вчинку було поховання в Медведівському монастирі її сина, камергера імператорського двору Петра Івановича Ламба, який загинув у 1812 році⁷⁶. У 1840 р. ігуменом Іоанікієм збудовано келії настоятеля. Будинок був вкритий залізом, дерев'яний, довжиною 35 аршин (25,24 м) та шириною 18 аршин (12,98 м).

Спогади про монастир лишив і відомий український історик, нащадок славного гетьманського роду Дорошенків Дмитро Дорошенко, котрий у 1913 р. відвідав Чигиринщину. Свої роздуми з приводу побаченого дослідник виклав в "подорожніх вражіннях і замітках" "По рідному краю"⁷⁷.

Після відвідання Суботова Дмитро Дорошенко помандрував до сусідньої Новоселиці, де переночував в тамтешнього священика: "...на другий день помандрували ми до Тясмину, він тут не далеко; умовились з одним рибалкою він повіз нас до монастиря... Вже з самого початку на далекому обрії вимальовалася струнка фігура медведівської церкви монастирської, а чим далі, то все виразніше виступали її надзвичайно зграбні контури. Монастир стоїть на острові, який увесь заріс деревами. Монастир бідний, келії вбогі, ченців мало, та й то переважно такі, що їх сюди заслано "на смиреніє" за всякі лихі вчинки. Але що тут гарне, що приваблює до себе, й задля чого варто приїхати в цю глушину спеціально, це монастирська церква – чудовий зразок української дерев'яної архітектури. В ній п'ять бань. Надзвичайна пропорція в їх розкладі;

⁷⁶. Лебединцев П. Вказана праця. – Стор. 45.; Похилевич Л. Вказана праця. – Стор. 687.; Кукса Н. Вказана праця. – Стор. 129.

⁷⁷. Дорошенко Д. По рідному краю. (Подорожні вражіння й замітки) – Видання друге, перероблене й доповнене. – Видання третє фотостатом другого видання (Львів 1930 р.) – Нью Йорк, 1956.

всі разом виносяться в гору в дивній гармонії і разом з усією будівлею творять один суцільний образ, який милує око, пасуючи до пишної природи, до пишних левад і зелених берегів срібного Тясмину. Монастир заложено з початку XVII віку, а церкву теперішню в честь Св. Миколи збудував 1785 р. київський митрополит Самуїл Мисловський, отже за тих часів, коли повстали й другі подібні пам'ятки нашої церковної архітектури – церква Кальнишевського в Ромнах, запорожський собор у Новомосковську та інші. Тут вступив у послушники, разом із ще кількома січовими братчиками, запорожець Максим Залізняк. На тихому острові, що нагадував йому околиці Великого Лугу Низового, думав Максим смирити свою волю й послужити Богові постом та молитвами. Але не так склалося...Кривди, які чинили пани українському народові, утиски над вірою православною, примусили січового орла знов перемінити рясу на жупан і з мечем впустити на оборону рідного краю. На Великдень 1768 року покинув Максим Залізняк зі своїми товаришами затишну обитель і помандрував у недалекий звідси монастир Мотронинський...

...Надивившись до схочу на церкву з окола і з середини, пішли ми до ченців, щоби промислити собі щось їстівне, але нічого не добули і мусіли задовольнитися сухими бубликами з квасом, купивши їх в убогій монастирській крамниці. Верталися знову човном до Новоселиці..."⁷⁸.

МОНАСТИРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

Згідно люстрації 1789 року Миколаївський монастир володів хутором над річкою Ірклій, з якого платив чинш 140 злотих⁷⁹. Про економічне становище обителі у 1845 році красномовно засвідчив Благочинний монастирів поза містом Києвом розташованих: "Приход за первое полугодие 3431 руб., расход - 520 руб. В остаче налицо 2851 руб. В ломбардных билетах 14407 руб. серебром. Монастырь во всем достаточен и во всем отличен, хороший порядок!"⁸⁰.

Однією з вагомих прибуткових статей монастирської економіки були річні відсотки від придбаних цінних паперів. Монастир

78. Дорошенко Д. По рідному краю. (Подорожні враження й замітки) – Видання друге, перероблене й доповнене. – Видання третє фотостатом другого видання (Львів 1930 р.) – Нью Йорк, 1956. – 155 с - Стор. 131-134, 136-139.

79. Архивъ Юго-Западной Россіи. Часть 7. т. III. Акты о заселеніи Южной Россіи XVI-XVIII в.в. К., 1905. - Стор. 265.

80. ЦДІАУК - ф. 127. оп.699. спр.78 "Отчет благочинного по монастырям Киевской епархии за 1845 год

невпинно нарощував свої банківські вклади. Наприклад, “1815 року, березня 1-го дня, білет в 6500 руб. Київська духовна декастерія Медведівському Миколаївському монастирю поклала в “сохранную казну” 6500 руб. асигнаціями на “вечное обращение и условные проценты по пяти рублей со ста от сего числа”. Після надходження копії цього білета за розпискою видавалось по триста двадцять п’ять рублів щорічно невідкладно на прохання декастерії⁸¹. У 1845 р. Медведівський монастир, як і решта монастирів імперії, отримав на свій рахунок частку від мільйонів, які заповідала на монастирі графиня Анна Орлова-Чесменська. Ця частка становила 5715 руб. сріблом. Надалі цей монастир активно вкладав свої кошти під відсотки у банківські цінні папери. Так, напередодні банківської реформи 1860 р. Медведівський монастир володів банківськими білетами на суму 17207 руб. у Московській опікунській раді та на 5715 руб. у Петербурзькому кредитному банку⁸². Саме зазначення суми вкладу у асигнаціях чи сріблом важливо для розуміння величини банківських капіталів, оскільки грошова реформа міністра фінансів Єгора Канкріна зафіксувала значне зміцнення рубля, введено в обіг срібний руб., встановлено обов’язковий курс для паперового рубля, який на Київщині становив 4 руб. асигнаціями до 1 руб. сріблом⁸³.

Найзаможнішим із-поміж губернських монастирів Київщини традиційно був Медведівський. У середньому на один провінційний монастир Київської губернії сума банківського капіталу станом на 1864 р становила близько 8 тис. руб. Він же мав капіталів на суму у 23 тис. руб. сріблом. Але до заможних монастирів імперії його віднести не можна, оскільки по імперії суми монастирських капіталів коливалися від 5 тис. до 750 тис. руб.⁸⁴.

У порівнянні з православними монастирями округи Медведівський монастир відзначався високим освітнім рівнем братії та перевагою у ньому вихідців із духовництва. Скажімо, у 1865 р. ченці, ієромонахи та ієродиякони цього монастиря на 75% були вихідцями із духовного відомства, а 25% становили вихідці з міщан. Якщо врахувати й рясофорних послушників, то вихідці з духовництва становили 76%, міщани та селяни – по 9% і 6% – дворяни.

81. ЦДІАУК. – Ф.127. – Оп. 369. – Спр. 25. – Арк. 5.

82. Лебединцев П. Вказана праця. – Стор. 48.

83. ДАЧО. – Ф.148. – Оп. 1. – Спр. 61, – Арк 73 зв.

84. Ростиславов Д. Опыт исследования об имуществе и доходах наших монастырей. – СПб., 1876. – 396 с. – Стор. 83.

За сорок наступних років склад братії кардинально змінився і на початок ХХ ст. становив: 55% селяни, 15% – міщани та 30% духівництво.

Після реформ Олександра II станове представництво ченців Медведівського монастиря почало швидко змінюватися. Реформи 1860-70 рр., ліквідували загрозу кріпацтва для дітей священників. Унаслідок цього частка вихідців із духівництва скорочувалася, а селянства навпаки зростала. Іншою характерною рисою більшості чоловічих монастирів стало зменшення числа ченців. Не став винятком і Медведівський монастир, коли у 1893 р. кількість ченців зменшилася до 12 осіб.

Початок ХХ ст. характеризувався ростом динаміки чисельності монастирських насельників. Це було пов'язано із наростаючою

Таблиця 1. Якісний та кількісний склад насельників Медведівського монастиря за 1736-1929 рр.

	1736 ⁸⁵	1766 ⁸⁶	1838 ⁸⁷	1860 ⁸⁸	1893 ⁸⁹	1904 ⁹⁰	1907 ⁹¹	1917 ⁹²	1925 ⁹³	1926 ⁹⁴	1928 ⁹⁵
Схимонахи		1									
Ієромонахи		8	4	8	6	6	7	12			
Ієродиякони		4	2	6	4	4	5	11			
Ченці		32	4	6	2	4	4	8			
Послушники		18	10	15	3	3	4	16			
Разом	30	63	20	35	15	17	20	47	45	47	38

суспільно-політичною нестабільністю, яка породжувала соціальне підґрунтя переходу в чернецтво та закриттям ряду чоловічих монастирів округи. Як бачимо із таблиці 1, число ченців зросло утрічі за часи Першої Світової війни та громадянської війни.

85. ЦДІАУК. – Ф.826. – Оп.1. – Спр. 36. “Справа про повернення ченців переселених 1736 р.”; Кукса Н. Вказана праця. – Стор.127.

86. Інститут рукопису Національної бібліотеки ім. В.Вернадського. Ф.ХІІІ. “Архив Синода” – №6238 “Ведомость Медведовского монастыря за 1766-1772 гг. - Арк.3, 3в

87. ЦДІАУК. – Ф.183. – Оп.1. – Спр. 16. “Послужные списки монахов и монахинь монастырей Киевской епархии за 1838 г. – Арк. 85.

88. Похилевич Л. Вказана праця. – Стор. 687.

89. Мариновський Ю.Ю. Черкаська минувшина. Православні монастирі на терені сучаної черкаської області до 1917 р. Черкаси, –1997. - 188 с. – Стор. 93.

90. ЦДІАУК. – Ф.183. – Оп.1. – Спр. 466. “Послужные списки монахов и настоятелей монастырей Киевской епархии, вне г. Киева расположенных за 1904 г. – Арк. 272-282.

91. ЦДІАУК. – Ф.826. – Оп.1. – Спр. 33. “Послужной список братии и послушников Медведовского Свято-Николаевского общежительного монастыря за 1907 г. – Арк.1-5.

92. ЦДІАУК. – Ф.183. – Оп.1. – Спр. 552. “Послужные списки монахов и настоятелей монастырей Киевской епархии, вне г.Киева расположенных за 1917 г. – 111 арк. – Арк. 30-53.

93. Мариновський Ю. Куполи над Тясмином. – Стор. 11.

94. Там само – Стор.11

95. Там само – Стор.11.

96. Мариновський Ю. Черкаська минувшина. - Стор. 92-94; Кукса Н. Вказана праця. – Стор. 130.

Миколаївська обитель займалася благодійницькою діяльністю. У ній існували відповідні заклади, які надавали притулок мандрівним богомольцям, котрі харчувалися “монастирським хлібом, а деякі й їжею”⁹⁶, діяла школа іконопису. Перші згадки про традицію іконопису серед чернецтва цього монастиря датовано серединою XVIII ст.

Завдяки тісним зв'язкам із київськими монастирями, що, власне, було зумовлено безпосереднім підпорядкуванням цього монастиря київським митрополитам, у Медведівському монастирі здавна існувала іконописна традиція. Так, у 1750-х рр. іконописець Олександр разом із своїм учнем Австратієм Полтавським (згодом ієромонахом Амінадавом) “пошоль польской области въ состоящій на Украинѣ Ведмедовскій монастирь и съ собою и мене туда взялъ. Въ ономъ ведмедовском монастирѣ оній Александръ пожилъ толко мѣсяцей до троухъ, пострижень чернцемъ, съ переименованіємъ имени Арсеніємъ. По постригѣ оній Арсеній и я при немъ пожил в Томъ ведмедовскомъ монастирѣ съ полгода. Послан онъ Арсеній въ кievософѣйскій монастирь, куда онъ отлучась, мене оставильвъ ведмедовскомъ монастирѣ, не взимая зъ собою. По той отлучки его Арсенія въ год онъ Арсеній наказал ко мнѣ, чтобъ я къ нему въ Софѣю у Кіевъ явился, куда заразъ туда я и ходиль. За приходомъ пожилъ при немъ Арсеніи годовъ два, оній Арсеній и я съ нимъ отпущенъ въ ведмедовскій монастирь для деланія того монастиря въ церквѣ майстата (іконостасу - Н.Л.). Въ томъ ведмедовском монастирѣ здѣлали майстатъ въ треть года...”⁹⁷. Зрештою тривала іконописна традиція призвела до створення на базі монастирської іконописної майстерні навчальної установи. У XIX ст. невпинно зростав попит на продукцію іконописної майстерні, і в 1864 році у Медведівському монастирі відкрили школу живопису, різьблення, позолоти та столярної роботи. Школа мала навчати писання високохудожніх творів із дотриманням традицій старовинних майстрів. Шкільний будинок, вкритий тесаними дошками, розташовувався за монастирськими стінами. У 1866 р. у ній навчались іконопису та живопису семеро учнів, позолоті – шестеро, ще стільки ж вивчали різні різьбярські роботи. Разом в школі навчалось 19 учнів. Іконопису та живопису навчав архімандрит Іринарх, позолоту викладав рясофорний по-

97. АЮЗР – Ч.1. – Т.3. – Стр. 316.

слухник Віссаріон Конєв. Різноманітній майстерності різьблення по дереву навчав казенний селянин І.О.Коваленко⁹⁸.

Учнівський склад школи іконопису Медведівського монастиря не обмежувався певним соціальним станом, скажімо, духовництвом. У 1867 р. серед учнів було сім осіб із духовництва, шестеро з казенних селян, двоє з міщан, двоє солдатських дітей та один представник дворянства⁹⁹.

За час існування іконописної майстерні склалася місцева школа іконопису, що органічно поєднала сакральні канони та місцеві традиції народного малярства. Мотиви біблійських сюжетів вдало перепліталися із зображеннями світських осіб.

Показово, що Д.П. Де ля Фліз, який 1851 р. побував в обителі, замалював настінний портрет Богдана Хмельницького кінця XVIII- початку XIX ст. та виконав малюнок монастирського архітектурного ансамблю. Цей портрет увійшов до його альбому та є добре відомим¹⁰⁰. Ймовірно, що мандрівний француз зробив копію, у способі виконання якої проглядається багато спільних рис з легендарною картиною “Богдан з полками”, яку було розміщено з суботівської усипальниці гетьмана до Медведівського монастиря. Згадана картина “Богдан з полками” з невідомих причин потрапила до Києво-Видубицького монастиря, а звідти до багатої колекції старожитностей Василя Тарновського в його маєток Качанівку Чернігівської губернії.

Стосовно освітньої діяльності монастиря виявлено спогади про функціонування у монастирських стінах чотирирічної школи, про навчання в якій свідчать жителі сусідніх сіл Івківці та Новоселиця. Там же навчався й був послушником майбутній благочинний Чигиринського району Литвин Пилип Хомович. Він провів у монастирських стінах 26 років, до самого його закриття.

У 1904 р. у монастирі проживало 14 ченців, з яких п'ятеро – ієромонахи та четверо – ієродиякони¹⁰¹. Станом на 1917 р. у ньому перебувало 33 ченці, з них дванадцять у сані ієромонаха та оди-

98. Киевские епархиальные ведомости. – 1867. – №5. – Стр. 130; Православное обозрение. Часть официальная. – 1867. – №3 – Стр. 115.

99. Киевские епархиальные ведомости. 1867. - №5. – Стр. 130; Памятная книжка Киевской губернии / под ред.. Н. Чернишова 1857. – 385 с.

100. Д.П.Де ля Фліз. Альбоми. – К.,1996. – Т.1. – Стр. 135.

101. ЦДІАУК. – Ф.183. – Оп.1. – Спр. 466. “Послужные списки монахов и настоятелей монастырей Киевской епархии, вне г. Киева расположенных за 1904 г. – Арк. 272-282.

Портрети Б.Хмельницького та І.Мазепи. Медведівський монастир. Альбом Де ля Фліза

надцять ієродияконів, завдяки чому тривало цілодобове богослужіння в обителі¹⁰².

Святиною Медведівського монастиря була ікона Святителя Миколая, що розташовувалася у західній частині храму в різьбленому кіюті. Про неї згадується в описі 1773 р. До цієї ікони “з давніх часів приходять богомольці й одержують зцілення”¹⁰³. Ікону святителя Миколая було прикрашено срібними шатами та дорогоцінним камінням.

Іншою монастирською святиною була рака із частинами святих мощів преподобних печерських Тита, Іларіона схимника, Акілі диякона, Лавренція затворника, Пімена постника, Йосифа “многоболезненного”, Арсенія трудолюбивого і Лонгина вратаря. Мощі було надано в Медведівський монастир у 1845 р. із Києво-Печерської Лаври на прохання архімандрита Каліста митрополитом Київським Філаретом¹⁰⁴. Митрополит зазначав, що ця рака “є

102. ЦДІАУК. – Ф.183. – Оп.1. – Спр. 552. “Послужные списки монахов и настоятелей монастырей Киевской епархии, вне г.Киева расположенных за 1917 г. 111 арк. – Арк. 30-53.

103. Мариновський Ю. Куполи над Тясмином. – Стор. 8.

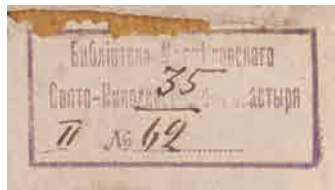
104. Лебединцев П. Вказана праця. – Стор. 46.

священною запорукою благочестивого життя старців цієї обителі як небесна їм допомога й заступництво в житті цьому”¹⁰⁵. Крім того, 12 червня 1913 р. до Медведівського монастиря було урочисто доставлено із Києво-Печерської лаври образ Іверської Божої Матері. Згідно наказу Київської духовної консисторії від 27 травня 1913 року відбулося урочисте перенесення образу Іверської Божої Матері. 9 червня ікону пароплавом привезли до Черкаської пристані, а звідти хресним ходом через Черкаське подвір'я Жаботинського Онуфріївського монастиря, Вергуни, Думанці, Чубівку, Жаботинський монастир, Зам'ятницю, Медведівку доправили до монастиря¹⁰⁶. Ця чудодійна ікона стала окрасою престолу в ім'я Богородиці Миколаївського храму та предметом масового паломництва.

Важливе значення для розуміння статусу монастиря мали розташовані у його головному соборі портрети українських гетьманів Богдана Хмельницького та анафемованого Івана Мазепи.

Відомо, що наприкінці XVIII ст. з суботівської церкви Святого Пророка Іллі – усипальниці гетьмана до собору було вивезено первісний іконостас часів Б.Хмельницького та ктиторський портрет гетьмана, що знаходився біля його надгробка¹⁰⁷.

У монастирській бібліотеці були цінні праці XVII – XVIII ст.: рукописне Євангеліє (вилучене в Києво-Софійське книгосховище); Слова св. Єфрема Сирина. – М., 1653.; Трифологій. – Чернігів 1678 р.; Вечеря: душевні проповіді Сімеона Полоцького. – М., 1683 р.; Літопис св. Дмитрія Ростовського, що становив дві рукописні книги “розміром в лист” та ін. Під час пошукової роботи вдалося виявити у одного із священників церковну книгу із монастирської бібліотеки, про що яскраво свідчив монастирський екслібріс:

¹⁰⁵ Мариновський Ю. Куполи над Тясмином. – Стор. 8.

¹⁰⁶ ДАЧО. – Ф. 149. – Оп. 1. – Спр. 41 “Копії указів Синоду та укази КДК про організацію із ченців духовно-санітарного загону. 13 лютого 1912 - 28 травня 1918 р. на 75 аркушах.” – Арк. 7.

¹⁰⁷ Кукса Н. Сюжетна картина “Богдан з полками” - унікальна пам’ятка монументального живопису доби Гетьманщини» // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Батуринські читання” – 2006 р.

У роки Першої світової війни поряд з іншими монастирями єпархії Медведівський монастир надавав посильну допомогу Червоному хресту. Так у листопаді 1914 р. частина монастирів Київської єпархії (Виноградський, Жаботинський, Медведівський, Мошногірський, Богуславський, Корсунський, Мотронинський) відрахували на потреби хворих і поранених солдат 1 % від валового прибутку, що в сумі становило 106 руб¹⁰⁸. Світова війна негативно вплинула на діяльність монастиря. Він знову втрачає державний захист та опиняється, як і у XVIII ст., наодинці з різноманітними військовими формуваннями та новими порядками.

ПІСЛЯ ЦАРЯ

Після ліквідації самодержавства Миколаївська обитель зазнала тяжких випробувань, її насельники забули про спокій... З'явилась загроза орди, але не з степів, а орди місцевої... Монастир неодноразово переживав розбійні напади. Так, у лютому 1919 р. Медведівський монастир було пограбовано невідомими злочинцями, у ченців забрано одяг, цінні речі, гроші¹⁰⁹. До 1921 р. монастирський капітал було повністю розкрадено, економічні будівлі поза двором напівзруйновано, пограбовано та розібрано. Саме у той час невідомо ким було заховано у селі Івківці на горі Городище “монастирський скарб”, який виявили діти на початку 1970-х рр. у вимитому дощами рівчаку. Доля цього скарбу майже невідома. Очевидці говорять, що тим скарбом була невелика скринька, у якій пластами лежали золоті прикраси, монети, золоті годинники та злитки¹¹⁰.

30 квітня 1922 р. було вилучено універсал гетьмана Юрія Хмельницького від 26 лютого 1661 р. на земельні угіддя та цінні папери якимось “товарищем Дробницьким”¹¹¹. У тому ж році Медведівський військвиконком вилучив увесь монастирський архів, що важив 13,5 пудів (220 кг). Архів вилучався під розписку “військовоуповноваженого товариша Чухала”¹¹².

Завдяки значному матеріальному потенціалу монастирю вдалося витримати негаразди 1917-22 рр. У травні 1922 р. Медведів-

108. Степаненко Г. Православне парафіяльне духовництво на українських землях Російської імперії в роки Першої світової війни (1914 - лютий 1917 рр.) // Український історичний журнал – 2004 – №5 – Стор. 45-65.

109. Мариновський Ю. Куполи над Тясмином. – Стор. 10.

110. МПД Лавріненка Н. Гарбуз К.П., 1924 р.н., село Івківці.

111. ДАЧО – Ф.Р-228. – Оп.1. – Спр.1. “Анкетні листи ...” – Арк. 52.

112. Там само. – Арк. 52.

ському монастиреві було передано Казанське подвір'я Жаботинського монастиря у місті Черкаси. Це було вмотивовано важким економічним становищем Жаботинського монастиря. Інструкція НКВС України за лютий 1923 р. передбачала можливість залишити на одну єпархію один чоловічий та один жіночий монастир. Виконуючи цю інструкцію, ліквідком Київської губернії 9 жовтня 1923 р. прийняв рішення лишити в Черкаському окрузі один жіночий – Лебединський Миколаївський та чоловічий – Медведівський Миколаївський монастирі. У 1923 р. до Медведівського монастиря було переведено ченців із закритого Виноградського Успенського монастиря. У 1924 р. в обителі перебувало 45 ченців і послушників¹¹³, 1926 р. ця цифра становила – 47 осіб, у 1928 р. – 38, 1929 р. – 7 (див. табл.1).

На великі свята до Медведівського монастиря продовжували приходити тисячі людей. Біля його стін діяли ярмарки, відбувалося справжнє народне свято, яке добре запам'ятовувалося усім хто там бував. Але такий впливовий на народні маси осередок духовності був приречений. Правове поле радянської держави позбавляло монастирі усіх економічних прав, ченців – виборчих прав, із усіма негативними наслідками такого статусу.

1923 р. на Черкащині створюються повітові та окружні комітети охорони пам'яток старовини, мистецтва й природи (ОКРКО-ПИСИ). Пам'яткоохоронні функції даних інституцій на початку 1925 р. перейшли до новоствореного Всеукраїнського Археологічного комітету (ВУАКу). Завдяки подвижницькій праці уповноваженого ВУАКу на Черкащині Олександра Александрова за суттєвої допомоги членів і кореспондентів комітету було обстежено і поставлено на облік значну кількість пам'яток історії та культури Чигиринського краю¹¹⁴.

Складено “Реєстр монументальних пам'ятників культури на Шевченківщині, які прийняті на облік і під охорону ВУАК від 26 червня 1926 р.”, куди разом п'ятьма іншими унікальними пам'ятками Чигиринського повіту внесено і Свято-Миколаївський собор¹¹⁵.

113. Маринівський Ю. Куполи над Тясмином. – Стор. 10-11.

114. Клименко Т. Охорона пам'яток історії та культури Чигиринщини в 20-х роках ХХ століття (за документами Державного архіву Черкаської області). // Свідок козацької слави: погляд крізь століття. До 350-ї річниці родового храму Б. Хмельницького в с. Суботіві – церкви Святого Пророка Іллі. - Черкаси, 2003. – Стор. 158-159.

115. Державний архів Черкаської області. – Р-131. – Оп.1. – Спр. 151. Копія.

Одним з вагомих результатів роботи Черкаського окружного комітету з охорони пам'яток старовини, мистецтва і природи краю є зародження організації і проведення туристсько-екскурсійних заходів. У зв'язку з постійним зростанням інтересу до культурної спадщини краю, необхідності її популяризації за пропозицією інспектури народної освіти Шевченківського округу комісією з охорони пам'яток культури і природи з метою ознайомлення з культурно-історичними й природними багатствами Шевченківського краю, було розроблено два туристських маршрути, до одного з яких було внесено відвідання Миколаївського собору¹¹⁶.

На жаль, пам'яткоохоронні заходи виявилися короткочасними і не змогли дієво протистояти антирелігійному наступу тоталітарної держави.

Упродовж останнього десятиріччя свого існування Медведівський монастир закривали тричі, братія зазнавала постійних утисків, моральних і фізичних знущань¹¹⁷. Створена у Медведівському районі комуна “Ленінград” у березні 1924 р. домогалася передання їй монастирського майна. Тоді обителі пощастило – комуна невдовзі припинила існування. Але загроза для монастиря не зникла. На XII окружному з'їзді рад Шевченківщини, що проходив 1–6 квітня 1929 р. було прийнято постанову: “Активно сприяти масовому антирелігійному рухові... У першу чергу домогтися закриття усіх монастирів та передачі їх під колгоспи”. 27 квітня 1929 р. НКВС України дав дозвіл окрвиконкому Шевченківщини на закриття монастирів округи¹¹⁸.

У червні 1929 р. будівлі Медведівського монастиря було закрито, і формально вони уже належали сільськогосподарській комуні. 29 липня 1929 р. засіданню секретаріату ШОВКу було надано ухвалу виборців села Медведівки, які голосами 926 із 1440 висловлювалися про закриття Медведівського Миколаївського монастиря. У ній зазначалося, що це здійснено “аби таким чином припинити руйнацію монастирських будинків та доцільно використовувати їх, влаштувавши в цих приміщеннях сільськогосподарську комуна”¹¹⁹. Рішення про закриття Медведівського монастиря підтримали усі органи місцевої влади. У відповідь на

116. Клименко Т. До історії розвитку туризму на Черкащині: погляд у минуле та сучасність. Чигиринщина: історія і сьогодення. // Матеріали науково-практичної конференції, Черкаси, 2006. – Стор. 242-243.

117. Кукса Н. Вказана праця. – Стор. 130

118. Мариновський Ю. Куполи над Тясмином... – Стор. 12.

119. Там само. – Стор. 12.

таку однастайність ШОВК затвердив закриття Медведівського монастиря. 24 серпня 1929 р. справу про закриття Медведівського монастиря було надіслано на розгляд НКВС України. Рішенням ВУЦВК від 21 листопада було остаточно визначено долю монастиря: “Закрити Медведівський Миколаївський монастир на острові річки Тясмин, на терені села Медведівки... і передати його під с/г комуну”¹²⁰.

Передача монастирських будівель сільськогосподарській комуні не зазначала можливості нищення монастирського собору, тим паче жителі села голосували за “припинення руйнації монастирських будинків”¹²¹. Доля собору мала визначатися постановою Черкаського окружного комітету охорони пам’яток старовини, мистецтва і природи про взяття на облік унікальної споруди монастирського собору. Більше того, Постановою ВУЦВК та РНК УРСР від 16 червня 1926 р. “Про охорону пам’яток культури та природи” Медведівський Миколаївський монастир було взято на облік та охорону як пам’ятку республіканського значення, до монастиря прокладено туристичний маршрут¹²². Але ніщо не може встояти проти революційного невігластва. Уже у 1930 р. Всеукраїнське геодезичне товариство переобладнало монастирську дзвіницю для своїх потреб. Однією з причин руйнування усіх дерев’яних церков України була можливість повторного використання їх деревини. В головах керівництва Медведівської комуні визрівали “геніальні” думки прискорення побудови комунізму шляхом раціонального використання матеріалу із храму.

Провісником ліквідації монастиря став місцевий юродивий Іван із Новоселиці... Його добре пам’ятають всі старожили навколишніх сіл, з якими нам поталанило спілкуватися. Ось деякі з його пророчих діянь: “Було, підніметься на дзвіницю й кричить: “...будуть лани на місці монастиря”¹²³ або “... і віник узяв і кругом того монастиря позамітав і сказав: “Оце тут таке буде, як я позамітав”. Оце згадували, що він таке предугадував”¹²⁴.

Серед місцевих жителів існує думка, що недобрим знаменням подальшої трагічної долі монастиря було триразове закриття оби-

120. Там само. – Стор. 12.

121. Там само. – Стор. 12.

122. Там само. – Стор. 12.

123. МПД. Лавріненка Н. Гарбуз Константин Пантелеймонович, 1924 р.н., с. Івківці

124. МПД. Лавріненка Н. Одинець Марія Андріївна, 1931 р.н., с. Івківці.

телі та триразове загорання замка з ланцюгами на дверях Миколаївського собору...¹²⁵.

Серед громадськості можна почути різні думки про час ліквідації Миколаївського собору (1930, 1932 – 1934 рр.). За дослідженнями Івана Гончара, Медведівський монастир було зруйновано весною 1931 р.¹²⁶. Особливо ревно плюндрували Миколаївський собор активісти-комсомольці, які щиро вірили у “світле майбутнє”.

Як пригадує житель села Новоселиці Леонід Вовкогон, - “ми з батьками були на нашому полі, що якраз проти монастиря. Я грався біля воза, коли в монастирі щось гуркнуло, здійнялася хмара куряви. Коли невдовзі пил віднесло вітром, то храму, на який я щойно дивився, вже не було¹²⁷. Те ж свідчать жителі сіл Івківці та Ясківці.

За спогадами Лавріненка Семена, Філоненко Явдохи та ін., коли зруйнували центральний храм, то здійнялася така хмара куряви, що кілька діб в окрузі дихати було нічим¹²⁸. Ці свідчення підтверджують, що деревина, яка 140 років простояла під вітрами й дощами, була малопридатною для повторного використання. Тому нищення Миколаївської церкви у першу чергу було кроком в ідеологічній війні, а не раціональним підходом до використання її матеріалів.

Іван Гончар вказує на спробу збереження собору Святителя Миколая, яка за фатальним збігом обставин не увінчалася успіхом: “Наш видатний вчений-академік Яворницький, коли випадково довідався про руїну цього собору, то негайно послав гінців - двох архітекторів з тим, щоб вони могли... передати властям Медведівки припинити намір руйнування собору, оскільки це найцінніша дерев'яна споруда Центральної України.

На жаль, гінці запізнилися. Собор уже догризали. Ті сумні вісті про трагедію собору настільки вразили нашого патріота вченого, що він важко занедужав й два місяці не міг приступити до роботи. Після перших вістей, котрі принесли гінці, Яворницький трагічно прорік: **“Ми втратили найціннішу і найвеличнішу споруду Центральної України, ми набагато збідніли культурно”**; та Руїна про-

125. Гончар І. Спогади. Як все починалося... – Фонди Національного центру народної культури “Музей Івана Гончара” в м. Києві. – Зошит N58. - Стор. 110-115.

126. Кукса Н. Вказана праця. – Стор. 130.

127. МПД. Лавріненка Н. Вовкогон Л.М. 1924 р.н. село Новоселиця.

128. МПД. Лавріненка Н. Лавріненко С.М. 1927 р.н.; Філоненко Я.Т. 1917 р.н., село Івківці.

довжувалась і далі..."¹²⁹. Як бачимо, патріарх вітчизняного музейництва, член-кореспондент ВУАН Дмитро Яворницький силою свого авторитету намагався запобігти нечуваному вандалізму. Проте, за фатальним збігом обставин, вистояти собору не судилося.

Згодом із вивільненої деревини спорудили хлів, загін для корів, стайню, волівню новоутвореного колгоспу¹³⁰, колишню будівлю Медведівської сільської ради, а іконами вистелено доріжки колгоспного двору¹³¹. Вище згадуваний Леонід Вовкогон розповідав, що він перед війною ходив до школи у Медведівку, то міст через річку Медведку був із товстих дубових колод із зображеннями розп'ятого Ісуса та святих¹³².

Під час руйнування Миколаївського монастиря було безжалюдно знищено багату монастирську бібліотеку. Очевидці пригадують, як у вогнище кидали старовинні великоформатні рукописні книги. Про подальшу долю деяких із них ходять легенди. Окремі з цих легенд знайшли своє художнє втілення у романі Юрія Мушкетика "Прийдімо, вклонімося..."

Невдовзі після знищення монастиря місцеві жителі почали розбирати муровані фундаменти для домашніх потреб; з'явилися шукачі "золота і скарбів..." Поступово за місцевістю, де розташовувався монастир закріпилася назва "Монастирище".

Після знищення монастиря жителі навколишніх сіл почали розбирати муровані фундаменти для домашніх потреб. Жителі села Трушівці із захопленням розповідають про часті знахідки шукачів "золота і скарбів" у багатому культурному шарі монастирища. Розривали поховання ігуменів, ченців, священників, фундаторів і меценатів монастиря, якими було вкрито подвір'я обителі. У кінці 1940-х – на поч. 1950 рр. згадка про колишню велич обителі лишалася виключно у пам'яті віруючих. Містки монастирської греблі було знищено, на монастирському острові розташовувався літній табір для випасу колгоспних телят та лоша¹³³. Як не парадоксально, але загін розташовувався у монастирському дворі, на місці храмів та могил, що призвело до руйнації культурного шару.

¹²⁹ Гончар І. Спогади. Як все починалося... – Фонди Національного центру народної культури "Музей Івана Гончара" в м. Києві. – Зошит N58. - Стор. 110-115.

¹³⁰ МПД Лавріненка Н. Селезень Захар Антонович, 1921 р.н., село Медведівка.

¹³¹ МПД Лавріненка Н. Легоняк Богдан Васильович, 1962 р.н., село Медведівка.

¹³² МПД Лавріненка Н. Вовкогон Леонід Максимович, 1924 р.н., село Новоселиця.

¹³³ МПД Лавріненка Н. Петуренко Іван Іванович, 1938 р.н., село Івківці.

Наприкінці 50-х років на руслі колишнього Дніпра-Тясмину було проведено меліоративні роботи, внаслідок яких монастирище втратило свої початкові обриси, опинилося відділеним новоутвореним руслом річки від шляху Медведівка-Суботів. Під час меліорації було знищено монастирську греблю, рештки мостів, що вели до монастиря, зник сам монастирський острів, який перетворився на частину поля. Та на цьому руйнація монастирища не закінчилася. Навесні 1961 р., на місці частини монастирського двору було споруджено силосні ями. При цьому потужна техніка на кілька метрів зняла ґрунт монастирського двору. Як пригадує Григорій Литвин, бульдозер, працюючи біля східної частини колишнього Миколаївського собору, вигорнув три людські черепи¹³⁴. Подібні “знахідки” вкривали значну територію майбутньої силосної ями, але це жодним чином не зупиняло робіт з її спорудження. Існування силосної ями на місці частини монастирського двору пояснює ймовірне розташування Миколаївського собору в низині, коли на усіх світлинах монастирський двір рівний.

Восени 1962 р. місце розташування монастиря відвідав видатний художник, скульптор, збирач старожитностей Іван Макарович Гончар. Івана Гончара вразило страшне запустіння монастирища. Пізніше він згадував: “...Мене дуже заінтригувало побачити хоч те місце, де височів собор. Що ж, я побачив ту пустелю, на якій пасуться кози та сумно нахилиють свої верхів’я молоді берізки, мовби оплакують собор. Хотілося б хоч щось придбати зі зруйнованого собору. Мені таки вдалося придбати в Медведівці пару образів зі зруйнованого собору...”¹³⁵. Івану Макаровичу пощастило відшукати кілька монастирських ікон на дереві та полотні, котрі зберігаються у фондах Національного центру народної культури “Музей Івана Гончара” у Києві. Збирач старожитностей зауважує, що частина образів з собору знайшла прихисток в дерев’яній Свято-Михайлівській церкві сусіднього села Полуднівки.

Іванові Гончару поталанило зустрітися з колишнім послушником Медведівського монастиря Строгецьким Яковом Терентійовичем, котрий поділився спогадами про перебування серед монастирської братії. Збирач констатує досить низьку обізнаність медведівчан щодо обителі, мотивуючи це його місцезнаходженням. Однак, дозволимо собі зауважити, що дана скупість у вислов-

¹³⁴. МПД Лаврінєнка Н. Литвин Григорій Пилипович 1947 р.н., село Івківці.

¹³⁵. Гончар І. Вказана праця - Стор.110-115.

люваннях інформантів спричинена в значній мірі дією системи антирелігійних заходів, що викорінювали навіть спогади про культові осередки краю.

Тривалий час про Медведівський Пустинно-Миколаївський монастир нагадував “чернечий сад”. Посаджені дбайливими чернечими руками яблуні, груші, сливи та вишні радували чималими врожайми фруктів. Хвиля раціоналізації у використанні сільськогосподарських площ призвела до знищення навесні 1976 р. 40 га “чернечого саду”. Останнім слідом господарської діяльності залишається викладена із червоного граніту чернеча криниця. Її можна знайти за координатами: N 049 09'33.1" E032 25'39.7".

Указом Президента України від 9 грудня 1995 р. N1138/95 “Про заходи щодо відтворення видатних пам’яток історії та культури” Кабінетові Міністрів України було доручено розробити й затвердити довгострокову Державну програму відтворення визначних пам’яток історії та культури. На цій основі Кабінет Міністрів України 30 грудня 1998 р. затвердив “Перелік визначних пам’яток історії та культури, що потребують першочергового відтворення”¹³⁵. До “Переліку...” внесено Миколаївську церкву Медведівського монастиря.

Ідея відтворення архітектурного комплексу Медведівського монастиря, й у першу чергу його собору, потребує якнайшвидшої реалізації. Першим кроком на шляху відбудови Миколаївського собору має бути масштабне археологічне дослідження монастирища, яке дозволить максимально точно відтворити архітектурний ансамбль Миколаївського монастиря, виявити вцілілі поховання та точні координати і розміри будівель. Попередні археологічні розвідки засвідчили наявність потужного культурного шару на більшості території монастиря. Але регулярні й безкарні рейди “чорних археологів”, що полюбляють відвідувати монастирське дворище, докрадають рештки монастирських скарбів.

Одним з яскравих свідчень розграбування нашої історії слугує приклад цього монастиря. На початку квітня 2009 року мешканець села Худяки Черкаського району знайшов на території монастирища печатку війська запорозького низового! Невдовзі ним було виявлено ще кілька печаток: Медведівського монастиря, ймовірно,

¹³⁵ Основні заходи відтворення визначних пам’яток історії та культури України. – / “Пам’ятки України: історія та культура”. – 1999. - №1. – Стор. 109.

однієї із паланок та особисту печатку диякона Іосифа Постолакія. Невдовзі, першого травня 2009 року мешканець сусідніх Трушівців там само знайшов військову печатку Богдана Хмельницького 1648 року: "Печать войска его королевской милости запорожского"! Цілком можливо, що вона там опинилася разом із похованням Тимофія Хмельницького. Не виключено, що туди міг бути перепохований перед нападом поляків на Суботів прах самого Богдана Хмельницького, а разом з ним і печатки. Як би то не було, але печатка Хмельницького - це святиня для кожного українця. Адже гетьман Богдан породив саму ідею існування козацької держави та створив передумови української державності. Виявлені печатки прикрасили приватні колекції, недоступні загалу. Не виключена загроза їх вивезення за кордони України... Чорноархеологічна лихоманка, що вже десятиліттями панує в Україні, призводить до всеукраїнського пограбування історії народу. Винуватцями такого стану речей є не бідні селяни, які, не маючи заробітку, змушені діставати кошти на шмат хліба для родини злочинною діяльністю. Причина криється у створенні легального попиту на їх знахідки. І прикро, коли одним з основних покупців старожитностей є колишній президент України... Мода на старожитності призвела до спустошення... Це коїться під носом у всіх правоохоронних органів. Компетентні служби добре поінформовані про випадок з печатками і багато чим іншим, але чиниться злочинна бездіяльність, що призводить до чергового пограбування національної історії, до неоціненних збитків. Адже чи можна оцінити вартість для України державної печатки Богдана Хмельницького?

У 2004 р. доля Медведівського монастиря спіткала медведівську комуну, її ферми та загони перетворюються на пустирі, колишній будинок сільської ради стоїть руїною у центрі села. Тим часом, поки на монастирищі миряни спокійно випасають корів, а чиновники планують його відбудову на пісках Трушівського лісництва, навпроти старого монастиря ченці намагалися відновити монастир, заклали фундаменти нової чернечої обителі на честь Святителя Миколая, але не склалося...

Минає 17 років із часу президентського указу, чимало змінилося в нашій державі, та жодних зрушень у справі відбудови обителі не зроблено. Не проведено археологічних розкопок, не заготовлено жодного метра деревини.

На сьогодні частині колишніх монастирських земель розміром 10,3 га надано статус земель історико-культурного призначення та згідно Генерального плану розвитку Національного історико-культурного заповідника “Чигирин” 2001 р. передано до заповідника. Проте у зв’язку з недосконалим земельним законодавством ще в дев’яностих роках ХХ ст. ці землі були розпайовані між мешканцями села Трушівці Чигиринського району, оскільки перебували в розпорядженні місцевого колгоспу. Використовуються селянами як сінокоси і пасовища.

Попри всі красномовні заяви та обіцянки місце розташування монастиря в дійсності не охороняється навіть декларативно. Жоден знак чи ба навіть таблиця не засвідчують колишньої величі унікальної пам’ятки архітектури, високої духовності наших предків та зухвалого свавілля безбожників... Лише одинокий хрест, що понуро стоїть серед степу змусить замислитися мандрівника: “Мо’ там колись кого було поховано в степу? Кого, коли... Вже виросло не одне покоління, що навіть не здогадується про існування Медведівського Пустинно-Миколаївського монастиря...

Актуальними видаються слова з роману Олеся Гончара “Собор”, присвяченого новомосковському храму, якому поталанило вистояти: “...А нащадки ж прийдуть, спитають: ану, якими ви були? Що збудували? Що зруйнували? Чим ваш дух трепетав?..”

Додає оптимізму розпочатий мирянами навколишніх сіл навесні 2012 року збір підписів та коштів на відновлення Свято-Миколаївського монастиря.

СПОГАДИ ПРО МОНАСТИР

Гарбуз Константин Пантелеймонович, 1924 р.н., житель села Івківці Чигиринського району Черкаської області. Записано 2 квітня 2012 року.

“Я монастир знаю із 5 років. Ми туди бігали, пацани, як його розбірали. Його розбирала Ведмедівка. І вони розбирали його для того щоб, значить, із нього постройть і построїли вони клуб, а остальне вони розтягували по домівках і т.д. На його місці зараз школа у Ведмедівці. Таке продолгувате, невірненьке зданіє було. Ну, був монастир дуже красивий, багатейший, от і його колгосп останнє, що там грабили ведмедівчани, колгосп ше пособляв, ше там грабить, як лічно там, де був монастир, то там викопали, прорили траншею сильну і в тій траншеї, значить, силосували всяке збіжжя. А потом, після того там уже випасали скотину й так далші. Й коло того монастиря оцей Гриша і Петро там понаходили із манахів черепи великі, а потом узяли їх так у ряд поставили, от, і в роти їм повставляли у черепи папіроси... Хлопці оце таким занімалися... А потом вже хтось Удотову сказав (це вже тоді Удотов головою колгоспу був), що таке й таке діло там зробили. То він тоді Гапичу сказав, що, Микитович, срочно поїдь туди, і хай приведуть у порядок, викопайте культурну траншею і рядишком положіть ті черепи і пригорніть його землею, щоб воно вид божеський мало, щоб видно було, що там колись люди похоронялися... І ше там знаходили по всіх болотах, де займали цю землю манахи, ше тоже находили гроби, ну сійчас вже нічого не найдеш, де були похоронені манахи. І опреділяли, бо одкопували і дивилися на його, які черепи силенні, що кажуть такі люди тоді видно здоровенні були, що по черепу люди здорові там були.

А ту ж землю манахи займали не тільки оце отуто коло монастиря, вони занімали землю аж туди до Суботова, де там сливники сильнейші були, вони там занімали і дбали одтуда врожай. А сюди ще до Суботова, до новосільських земель, там, значить, тоже вони занімали, це считалося їхні там сінокоси, бо вони в те время багачко держали скотини, ось, що нада було сіна скотину годувать.

Покойний Іван Павлович ... служив у їх, у монахів. Там огорожа була сильнейша, кирпичний завод, кругом монастиря, от. Там підвали були сильнейші, що держали всяку продукцію. А Іван Павлович в оцього старшого ігумена він носив патрицію, таку палицію здоровенну. Куди він не ходив, і він з нею ходив. А потом, коли цей Іван Павлович добрався в ті підвали, а там же й сало, й м'ясо, сметана й усе таке хароше й він давай там ворувать, та й їсти, а мо-

нахи обнаружили, та взяли в нього ту палицю, патриця, так називалася, забрали й оддали якомусь другому, а його одтуда вигнали пасти скот.

А скот у них був оце отут, як тільки в'їзжать, ти, мабуть, вже не помниш, де колодязь отут був у Чернечому (монастирське поле), ото туди дальші вглиб. Там здоровий садок їхній був здоровенний, вони там тоже скотину випасали, хазяйнували. А туди дальші вглиб там у їх, так стояв як у виді гуртожиток, де оці пастухи проживали, вот, і вони займали землю не тільки тут біля монастиря, а й до самої Ведмедівки. Ну, Ведмедівка не схотіла із ними дружити і ото поламали їм той монастир. Монастир був ужасний, здоровий, красивий, туди дорога була до монастиря і отут, із Великої дороги, як їхать на Новоселицю у ліву сторону була дорога. І на вуглі цієї дороги хрест такий здоровий у два людських зрости вишини, і іконка там була, і рушничок висів. А потом ото, як погром вже такий був, то тоді вже ото й той хрест прийняли. А дорога була туди виложена, там мокро було, то із таких плах дубових вилижили дорогу од степу і до самого монастиря вилижили дорогу, по якій і ходили й їздили, бо туди нада було й їздити. У той Миколаївський монастир даже аж із Миколаївської області приїжджали люди говіть у цей монастир Миколаївський. Він був красивий. А не було ж тоді ні веломашини, ні другого транспорту, а волами, і, було, оце збираються мужики гуртчком, беруть із собою сіна, от, і там, значить, годують тих волів, пасуть, а самі йдуть у монастир, говіли вони.

Там, коло монастиря, карусель була здорова! Вона вручну крутилася, але ж всерівно катали людей, особливо пацанів. За 5 копійок ото 5 раз обкрутить, тоді слідуючі сідайте. Вот, бо й я сідав...

А міщанок, що торгували бубликами, конфетами, насінням - це вся Ведмедівка там торгувала, івківчан там мало було. Івківчани ходили тільки брали з собою горілку, закуску, так само й медведівчани і ходили туди гулять до манахів. Там називалася так місцина "купальня", де браве місце було сильно купатися, й ото там випивали, купалися, гуляли.

А баби оце ці чоловіків своїх обдурять, що "оце я ж іду, Іване, говіть, а ти тут дивися коло скотини". А вона ото вкраде од чоловіка ото горілки чвертку, то кусок сала, то ще чого. А йшли звечора, то й ночували там де по копицях, потом одговівали і тоді вже відправлялися додому.

Я бачив, як його починали громить, розбивать... Начинали згори, скидали хрести й ішли вниз. Манахів розігнали. Ми собирали у пазухи й ото додому носили усяке бланцар'я. Ото таке було.

Ближні люди до монастиря порозбирали його додому. В їх і січас стільки є всього. Їх поновлювали, підмальовували і вони як нові були (ікони).

Був такий Іван Новосільський, він ходив по Трушівцях картоплі садив, тощо. І оце, як саме найбільше правленіє в монастирі, а він вилазить аж на дзвіницю і кричить, балака з манахами: “Оце дивіться, які ви багаті, а ото, де ваші сіна і копиці, там будуть коноплі, буряки сіять!” Казали, що “хай дурний балака”, а потім побачили, що той Іван дурний балакав...

Отуди, де проживав Клим Веремієнко, пастухи там пасли кози. І побачили у проваллячці, дощем промитому, дірку й витягли звідти ночви. Вибрали одтуда золото. Договорилися діти, що відженуть кози вечіром додому й прийдуть розділять золото. Але коли прийшли, то вже того золота там не було. Хто його забрало невідомо, але нестало його. Його опрeдeляли що син Клима Веремієнка учeствував в революцію, тоді, як громили монастирь і вoбшe церкви, що він там учасник того діла й поцупив одтуда багато золота. Слідчі давали дитині, яка знайшла те золото, відро з водою для порівняння ваги знахідки, то визначили, що десь, як відро води...

**Одинець Марія Андріївна, 1931 р.н., село Івківці.
Записано 2 квітня 2012 року.**

Я тільки бачила місце, де він був. Як ланку пололи у Кутах, та ходили дивитися. Бачили цеглу порозкидану, дорожки... Баби балакали, що дуже красива, дуже церква велика була, нащо його розламувать, там же інститут міг бути який. Оце такий я розговор чула, а бачить - не бачила. Ще казали, був такий ірудівий Іван і віник узав і кругом того монастиря позамітав. І сказав: “Оце тут таке буде заметене, як я оце замів”. Оце він таке предугадував.

**Науменко Ганна Микитівна, 1915 р.н., село Новоселиця.
Записано 3 квітня 2012 року.**

Дуже було велике свято, коли це батько збиралися до монастиря. Там у монахів було всяке, качелі, каруселі. Медяники були такі, що вкус їхній досі не забуду.

**Заїченко Марія Зіновіївна, 1928 р. н., село Погорільці.
Записано 3 квітня 2012 року.**

Мати розказували, що вони ходили до монастиря молитися. То, кажуть, що там же велике хозяйство було, ці ж манахи робили там. Там, кажуть і карусельня була, ну все в світі там було. А тоді вже,

як ото була розруха то все пішло... Метричну мою в монастирі писали, мабуть хрестили там, бо я родилася в Погорільцях, там церкви свої не було.

Вовкогон Максим Максимович, 1928 р. н., село Новоселиця. Записано 3 квітня 2012 року.

Батько мой, Максим Ананійович, он там учился на звонаря, їх там било несколько ребят с окружающих сел: Новоселица, Івківці, Полуднівка, Медведівка там інші. Скільки он учился там, на харошем счету бил. А там же Тясмин, красота. Онi розкошно там жили, учоба била.

Михно Володимир Дмитрович, 1938 р.н., село Новоселиця. Записано 3 квітня 2012 року.

Чув розказ, що дзвін із монастиря, як розбирали вкинули в Тясмин. Там таке, був Тясмин "обводне" і, дуже глибина була велика, і як розбирали того монастиря і вкинули того дзвона, і він пішов. Шугалеє, там так називається. І він пішов у ту глибину. Я сам житель Трушівець. У мого батька була карусель. Коники там такі були. Після війни, я ще пацаном був, то крутили ще ту карусель.

Вже як розібрали карусель, то коники ті були в нас коло хати на присьбі примуровані. Один з одного боку, інший з другого. Уже, мабуть, і хати тієї немає. Глуценко Володимир там живе на тім дворіщі.

Ціпов'яз Марія Омельківна, 1922 р. н., село Трушівці (Ясківці, Берг). Записано 3 квітня 2012 року.

Помню, як монастирь стояв, а отуди далі карусельня така була. Це ж миколаївські святки. Карусельня там, гуляють, катаються. Я не каталася, не пускали... Ішли ми саме, гуляли, дійшли саме на вигін, а вони саме валяли найвищий кумпол. Воно таке туди у хмару пішло в небо, страшний такий стовп, як зорвали. Барани, а що ж... Ведмедівчани ламали, люди. У нас в селі церкву ламали, то один упав і зразу умер, а другий ще паралізувало, та мучився...

Я була й усередині в монастирі. Отут, коло монастиря, такий колодязь був. Там на карточці він і намальований. А тоді, отако од монастиря, отако понад тим такі постройкі, там жили ж вони, ну, оті ж, що робили в монастирі. Бравий, здоровий був монастирь. Зданія були одноетажні, довгі. До монастиря ми плавали на лодці. Базар був оце прямо коло монастиря в дворі. Кладовище їх там було. Але чого його розрили, не знаю. І в монастирі були поховані, то воно ж банда повитягала все, що не є. До Медведівки там був

пісочок, і там було кладовище. Як я пішла із батьком, а там продають і канфети й оте, що дерчить, як крутить. Кажу батькові: “Купіть”, а він каже: “То ж для хлопців”. Дураки! Якби був монастирь, то там би шось було. А вони барани.

Балакали, шо будуть строїть монастирь, та чи дождуся...

Селезень Семен Антонович 1918 р. н., село Медведівка. Записано 16 квітня 2012 року.

Помню: садок, гребля, лодки. А їздить - лодками їздили. Дівчата, хлопці їздили на лодках, каталися. Як який празник, то ми туди виїжджали, каталися. Хата там була, де жили манахи. Люди як люди були манахи. Там зданіє було таке... Скот був. Здалека приїзжало багато людей, було зданіє спеціальне, і там жили люди, що приїзжали до церкви. Коли його і як розбирали, то помню, бо і батько мій їздив кіньми, возили... Построїли конюшню, поставили воловню. Матеріал там був з монастиря. Ікони з монастиря люди порозбирали. Дуже багато розумних стало і монастирь розібрали... Помню карусель, дуже помню. Мельничанський Оверко, оце в дворі де Гуляш там у нього була його собственна карусель. Оверко виїзжав із своєю каруселлю.

Руденко (Мазур) Марія Філонівна, 1912 р.н., село Медведівка. Записано 16 квітня 2012 року.

Синочку, такий був... Красота! Бо я сто год прожила, а такого не бачила! Так, моя дитино, красиво було! Усе! І келії були, й манахи, й цвєти садили. І оце, як Миколаївський празник, так зійдеться туди ж раньше ж було миру - страхіття стільки! Манахи оті! У кожного келія, у кожного цвєти коло келії. Як сильно красиво було, моя дитино! Але перевели, перевели! Ей!!! Там в монастирь, було, йдемо говіть. Часто я відвідувала монастирь. А як уже на Миколая, мамочко, і карусель, і попи правлять! Церква одна була літня, одна зімня. Ах, красиво ж було, синочку! Не можу тобі передать, як було браво. А тепер шо? Бур'ян росте? А не будуть строїть монастиря? Ах, красивий був...

Ламали бандіти, воно - не люди. Наварили куті батюшки, а вони, такі, ніщо, сіли, ту кутю поїли, а батюшок порозганяли. Вони пішли, хто куди влучив.

Ах, красаота була! Там була красаота, я тобі не можу передать! Там колодязь був. Кухня одна літня, одна зімня. Батюшки ж ті, як вийдуть співають, та як заспівають! А потом, синочку, після того, як розламали, а Палажка і її батько (вони там жили при березі, він усігда було лодкою катає людей), та вийшов

у 12 часов ночі та каже: “Бабо, ти спиш, чи ні? Ти слухай, яка одправа!” Уже поламали, а воно правилось на тім місці, правилось пеніє. В мене й мороз... Отак було, сину! Боже милий!

А було отак: оце з цього боку очерет, посередині дорожка і дорога вистелена брава ж, брава. І оце було йдемо туди говіть туди, у монастирь. Боже милий, Боже... Красота ж була!

Знаходилися ж такі, що в комуну писалися. Вони поламали оцей монастирь. Розібрали, розтягли, та й усьо. Бандіти воно - не люди. Дом оддыха б там зробили! Щоб оддыхали там, то корови... Я й сама там коров доїла. Ой, сину, красота була, не можу тобі передать, а шо ти зробиш!. Дуже нехарашо було. Було, баба Бондарька мене і Гашку із бубликами йде туди і нас туди веде говіть. Це, було, наварять супу такого з рибою і нам дають вечерять. А як висповідась, то вже ж ми не вечеряємо.

А тепер уже немає тих батюшок. Бідні! І судили їх, і засуджували, і в тюрмі були! Боже милий, Боже! Манахів тих розігнали...

Іван Новосільський, врождьонний. Як став він балакать. Отут містечко було, все жиди жили. Авін: “Отут, буде, гарбузи ростуть!” А вони, шо він дурне! Мишигіне! А в нас містечко було, лавки! Все пропало! А він урождьонний і все на світі казав. А за монастирь сказав “Пусто буде!” А потом уже, як....

**Селезень Захар Антонович, 1921 р.н., село Медведівка.
Записано 16 квітня 2012 року.**

Дорога була тут низом. Сливник тут був. Чотирі містки було. Монастирь стояв якраз на бугорку. Тясмин проходив. Бо я ще пацаном був, як мене покойний батько туди возив. Келії, було, постройки різні. Там манахи були. Оце тобі вся правда!. Батько возив кіньми. Понад яром, до криниці... Бур'янами вона заросла там. Немає там уходу.

Карусель, вона була переносна, там, коло пошти чоловік жив, которий занімався ним. І там, як монастирь править то карусель доправляли. Колесо там було таке - вирло, і хлопці катали.

Ламав колгосп. Було розрішення району й ламали. Бо ше й ферми оці строїли з монастиря.

Потом на місці монастиря скотину пасли, загін був. Фундамент вибирали, люди рили фундаменти й люди вибирали й строїли. І в нас сосед з тої цегли погріб построїв.

Як його розбирали, то я вже ж пас корови. Наверно, год 12 було. Після голодовки його розбирали. В голодовку ще церква була!

**Ганжа Григорій Васильович, 1935 р.н., село Івківці.
Записано 21 квітня 2012 року.**

Та туди од Тясмина первий місток, другий місток, третій місток, а тоді він був на горбику. Переход був такий на третьому містку. Кукурузи там, на монастирищі, були по 4 метри й вищі. Берестки там росли. Там силосні ями були. Кукурузу там силосували. Щось там находили, я вже не помню.

**Литвин Павло Пилипович, 1935 р.н., село Івківці.
Записано 19 квітня 2012 року.**

Баба із Пулуднівки віддала батька в монастирь десь у 1913 році. У сьомім році він народився, в тринадцятім віддали, й пробув він в монастирі до тридцятого року. З шести років був послушником, потом вже пономарював, а потім вже рукоположили во диякона. А вже як розпадався, як ламали, то перевели його псаломщиком у івківську церкву, там, на Коробківці була. Псаломщиком перевели, а він там одружився. Потім його рукоположили во священніка й потім всю війну, од першого дня й до останнього він служив у Полуднівці. На Покрову, на храм саме, - мати розказували, - німці відступали, й бої були, то снаряд влетів у церкву, розірвався й нікого не поранило. Шістнадцять чоловік в церкві було на службі! Батько саме мав з дарами виходити, причащать людей.

**Доненко Ганна Єлисеївна, 1927 р.н., село Новоселиця.
Записано 05 травня 2012 року.**

Цю фотографію подарував нам материн брат Полудень Сергій Омелькович тоді, як я народилася. Тут монах Савелій (мій дядько – перший сидить) і служителі ієромонахи Антоній і Василій і послушник Тимофей...

Дядько мене дуже любив, казав, що я на їхній рід похожа, на Полуднівський. Він був монахом у Медведівському монстирі. З якого він був року, не знаю. Такий, як мій батько. А батько був 1890 р. Дядько разом з моїм батьком Кедрею Єлисеєм воювали на війні з німцями. Попали в п'єн. Як їх обміняли на п'єнних німців, вернулися додому. Батько був ново сільський. Оженився на моїй матері. А дядько Сергій не захотів женитися, бо дуже болів жолудком. Все казав: «Не хочу я ніякій дівці життя портить». Зразу ж і пішов в монастир. В монастирі його стали звать Савелій. Дядько часто до нас приходив. Жили ми на березі біля самого Тясмина. Помню, приносив нам бублики і проскурки. Як був голод, мати до нього в монастир ходила. Він, було, передасть нам щось поїсти. Дядько, як ще жив у Полуднівці, навчився майструвати з

дерева. Коли служив у монастирі, людям на заказ виточував на дверях, на вікнах прикраси. Робив скрині і сундуки, які також прикрашав вирізаним з дерева. У нас довго був сундук, який він зробив. В ньому витягувалася шухлядка. Ось у мене на віконницях ще є те, що він вирізав.

Як стали розганять монахів з монастиря, дядько втік у Полуднівку, у свою батьківську хату. Його власті не трогали, бо жив він тихо і мирно. Говорив, що монахів, які артачилися – не хотіли йти з монастиря, позасилали на Соловки.

Жив дядько в Полуднівці у своїй батьківській хаті через сіни разом з сім'єю свого молодшого брата. Хворів. Ходив по людях і майстрував їм щось з дерева. Тим і заробляв на прожиття. В його хаті було багато великих красивих ікон, які він поприносив з монастиря.

Прожив дядько після того, як порозгонили монахів з монастиря недовго. В якому році помер, не знаю. Але в війну його вже не було.

...Про монастир знаю, що як ламали церкви і келії, вся Новоселиця там поживилася «деревнею». Багато хто построївся з того дерева і цегли. Ось зовсім недавно коло мене розібрали хату, яку Мусій Яровий повністю збудував з того, що наміняв у активістів з монастирських келій – і одвірки, і стовпи... У нього була велика пасіка. За мед він і наміняв. У кого не було чого дати активістам, нічого не получили. Ікони з монастиря люди порозбирали – вимінювали і купляли за гроші. Знаю, і штук по шість ікон деякі люди понахапували. Понаховували на горищах. Пізніше перепродували і в своєму селі, і чужим людям. Як не можна було вішати в хаті ікони, поховали. А як розрішили – дехто і повісив у хаті. Багато великих красивих ікон з монастиря, знаю, було в полуднівській церкві.

Ченці та послушник Медведівського монастиря. Надпис на зворотньому боці: "1927 года. Монах Сильвестр и сожители Иеромонахи Антоний и Василий и послушник Тимофей". Ви-явлено у мешканки села Новоселиця, племінниці одного із ченців.

ГЕТЬМАНСЬКИЙ ПУСТИННО-МИКОЛАЇВСЬКИЙ

Анкетний лист

№	Питання:	Відповідь:
1	Назва архіву (якій установі належить)	Медведо-Николаевский монастирь
2	Гочна адреса із зазначенням району і округи	м. Медведовка, Медведовского района, Черкасского округа
3	З якого року існує установа?	а) Монастырь существует с XVI столетия, б) Церковь построена в 1785 году
4 а)	Які матеріали до 1920 р. зберігаються у церкві: Діловодство церкви, з якого року, яка кількість книг в язок та інші?	Изъята Медведовским Волисполкомом в 1922 г.
б)	Книги метричні, шлюбні, сповідні, клірові та інші, за які роки, та яка кількість?	Изъятые тем же волисполкомом в 1922 г.
в)	Окремі акти, грамоти, дарственні, записи, які і яка кількість?	Был универсал Гетьмана Юрия Хмельницкого от 26 февраля 1661 г. на земельные угодия, но 30 Апр. 1922 г. изъят тов. Дробницким при изъятии церковных ценностей.
г)	Стародруки (старопечатні книги), які, яка кількість, якими мовами?	Богослужбных 2, Творения св. Отцев 5 и Заповедения 1, на слав'янском языке
д)	Рукописні книги, які та яка кількість?	Исторических 3 и творения св. Отцев 2 шт.
е)	Портрети місцевих діячів, церковних та цивільних, яких саме?	Нет
ж)	Церковні печатки, з якого часу, кількість, прикладіть їх відтиски.	Штамп и печатки изъятые Медведовским Волисполкомом в 1922 г.
з)	Які ще є писані і друковані матеріали, плани щодо історії церкви, ..., населеного пункту та інші, що не ввійшли до попередніх рубрик? Чи єсть "Киев. Губ. Вед.", "Епарх. Ведомости", за які роки?	а) Богослужбные книги; священного писания; творения отцев и учителей церкви и другие разные книги духовного содержания. б) Церковные ведомости за 1888 - 1916 гг. в) Киевския Епархиальная ведомости за 1863-1872, 1875-1916 годы.
5	Які є матеріали після 1920 р. Діловодство церковної общини, з якого року, яка кількість?	Инвентарная и кассовая книги с 1924 г.
6	Чи немає в складі архіву матеріалів інших установ, випадково переданих до церкви, костельця, синагоги. Кількість їх, описи?	Нет
7	Чи є описи архіву до 1920 р. та архіву церковної общини, з якого року, яка кількість?	При изъятии архива Медведовским Волисполкомом в 1922 г. изъятые и архивные описи.
8	В якій стані архівні матеріали за старі роки, чи упорядковані, систематизовані, в якому порядку?	Были подобраны в хронологическом порядке по год изъятия архива
9	Де переховуються архівні матеріали (окрема кімната, шафа, полиця)?	В ризнице при церкви
10	Розмір (квадратура приміщення архіву)	8x4x3 1/2 арш.
11	Придатність приміщення для архіву (чи сухе, його освітлення)	Сухое и светлое
12	Чи забезпечена цілість матеріалів?	Были обеспечены на равне с церковным имуществом
13	Хто являється відповідальною особою за цілість архіву (вказати призвище й посаду відповідальної за цілість архіву особи)	Председатель церковной общины Митрофан Сабадан
14	Який інвентарь належить цьому архіву (столи, ящики, скрині, драбини, стільці)	Шкап деревянный
15	Чи підпадав архів пожеарам, розгромів при громадянській війні та іншим нещасливим випадкам? Прикласти копії актів, або інших документів про те, що саме знищено та в якій кількості?	Нет
16	Чи були випадки користування справами архіву для канцелярських потреб або передача їх на папірові фабрики (на які саме) та з чийого дозволу? Прикласти копії актів або інших документів	Архив ввесь изъят Медведовским Волисполкомом, в 1922 г. на вес количеством 131 1/2 пуд. под роспись Волуполномоченного тов. Чухала
16	Чи передавались справи в інші установи або приватним особам: куди, кому саме, які документи й справи та в якій кількості? Прикласти копії актів або інших документів	Нет
18	Чи відома Вам постанова РНК від 31.X.22 р. про охорону архівів та ст. 102 Карного кодексу, яка карає перестежування архівного матеріалу, самовільний вивіз та самовільне використання й знищення архівів?	Нет
19	Чи відомий Вам наказ Київського ГубВиконкому 3 травня Ч.84ю "О регистрации и охране архивов" а також наказ 131 від 2 липня 1914 р. (Вістник К. Губвиконкому Ч.26).	Нет

Складено Лавріненом Н. за ДАЧО - Р-228. оп. 1. спр. 228. "Анкетні листи обслідувань та описи матеріалів архівних частин церков Медведівського району" на 69 арк. - Арк. 52. Дата заповнення: 14 серпня 1925 року.

ВІДПОВІДЬ:

- [illegible]

Могилы-Киевский монастырь

Atalapha glandulosa, *Atalapha glandulosa* *glandulosa*
glandulosa *glandulosa*

Allopiomys arizonae & *A. sonoriensis*
Hesperomys hesperius & *H. eremicus*

Udina elongatissima Boiss. et Heldr.
prostrata Benth.

Udmanet mawjeh *Armenian*
Armenian

[illegible]

Богослужебный 2, Миссальный 36, Апостол 5 и Законодательный 1, на выгравированных
досках.

Экономический и многогранный ее анализ
Ев.

Hein

Умножить и разделить на 2, чтобы получить
полное количество выходов.

[illegible]

Успенский в Каневе, около 1829 г.

42

Asper nigrum (L.) B. & H. *Asper nigrum* (L.) B. & H.
Bordeaux, France, 1922. In the way of
the 1st of June

в Бресте подполковник К. Г. Гроховский
заведующий по району не был в отпуске

Г Е Т Ї М А Н С Ь К И Й П У С Т И Н Н О - М И К О Л А І В С Ь К И Й

Послужний список чернечої братії та послушників Медведівського Свято-Миколаївського спільножитного монастиря за 1838 рік. Складено Лавріненко Н. за ЦДІАУК - ф. 183 - оп. 1. - спр. 16 - арк. 88.				
Настоятель, ігумен Іоаникій	69	Обучался російской грамоте, читать, писать и пению	Із посполитих. Чигиринського повіту, села Куликівки	Постр. у ченці 1793 р., у Жаботинському м-рі ігумен. Мельхіседеком
Іеромонах Гавриіл	78	Обучался русской грамоте	Із Черніг. губ., із пос- политих, малорос	Постр. в 1793 р., в Корсунському монастирі
Іеромонах Митрофан	32	Читати й писати нав- чений вдома при батьках	Нації малоросійської, син диякона	Постр. в 1818 р., в Медв-му мон-рі
Іеромонах Самуїл	54	Читати й писати нав- чений вдома при батьках	Нації малоросійської, син священика	Постр. в 1824 р., в Києво-Михайлів- ському мон-рі.
Вдівець, священик, Савва Барвінський	56	У 1817 р. направлений на епітимію до цього монастиря. Після відбуття її був священиком у с. Івківці.	Син священика із м. Кам'янки. з 1831 року в монастирі	
Іеродияон Філарет	35	Обучался русской грамоте	Із селян, с. Новоселиця	Постр. в 1832 р., в Медв-му мон-рі
Іеродияон Деміян	37	Обучался русской грамоте	Із селян, с. Новоселиця	Постр. в 1828 р., в Білілівському мон-рі
Ченець	53	Читати й писати нав- чений вдома при батьках	Із міщан с. Суботів. Малоросіянин	
Ченець	72	Читати й писати нав- чений вдома при батьках	Слобідсько-Українсь- кої губернії із міщан м. Злочева	
Ченець	66	Читати й писати нав- чений вдома при батьках	Із міщан м. Боровиці, нації малоросійської	
Послушник	34	Читати й писати нав- чений вдома при батьках	Син диякона, малоросіянин	
Послушник	31	Читати й писати нав- чений вдома при батьках	Син священика, малоросіянин	
Послушник	29	Читати й писати нав- чений вдома при батьках	Син священика, малоросіянин	
Послушник	24	Грамоте обучен	Із селян Херсонської губернії, малоросіянин	
Послушник	19	Грамоте обучен	Із старостинських селян с. Худяків малоросіянин	
Послушник	21	Грамоте обучен	Із старостинських селян с. Худяків малоросіянин	
Послушник	47	Грамоте обучен	Із старостинських селян м. Медведівка, малоросіянин	
Послушник	22	Грамоте обучен	Син диякона із села Куликівка	
Послушник	51		Із старостинських селян с. Ташлик малоросіянин	

МЕДВЕДІВСЬКИЙ МОНАСТИР

Послужний список чернечої братії та послушників Медведівського Свято-Миколаївського спільножитного монастиря за 1907 рік. Складено Лавріненко Н. за ЦДАУК - ф. 826. - оп. 1. - спр. 33				
Настоятель, ігумен Вадим	56	В Київській духовній семінарії закінчив повний курс наук	Із Духовенства. Мирське ім'я Віктор Іванович Жолудь	Постр. у ченці прийняв у 1895 р. Священик, вдівець
Ієромонах Іона, ризничий	68	Читати й писати навчений вдома при батьках	Із міщан м. Чигирина.	Постр. в 1871 р., в Жаботинському монастирі
Ієромонах Ісакій, казначей	77	Читати й писати навчений вдома при батьках	Із селян	Постр. в 1882 р., в Богуславському монастирі.
Ієромонах Антоній	71	Читати й писати навчений вдома при батьках	Із духовенства	Постр. в 1862 р., в Києво-Межигірському мон-рі.
Ієромонах Аієроген	76	Закінчив курс Харківського духовного училища	Із духовенства	Постр. в 1890 р., в Медв-му мон-рі
Ієромонах Димитрій	44	Читати й писати навчений вдома при батьках	Із селян	Постр. в 1899 р., в Медв-му мон-рі
Ієромонах Гавриіл	60	Читати й писати навчений вдома при батьках	Із селян	Постр. в 1900 р., в Медв-му мон-рі
Ієродиякон Симеон	66	Читати й писати навчений вдома при батьках	Із духовенства	Постр. в 1894 р., в Медв-му мон-рі
Ієродиякон Геронтій	65	Читати й писати навчений вдома при батьках	Із міщан	Постр. в 1887 р., в Медв-му мон-рі
Ієродиякон Платон	44	Читати й писати навчений вдома при батьках	Із селян Владимирської губернії	Постр. в 1903 р., в Троице-Сергіївській лаврі
Ієродиякон Миколай	52	Читати й писати навчений вдома при батьках	Із селян	Постр. в 1897 р., в Медв-му мон-рі
Ієродиякон Микита	69	Читати й писати навчений вдома при батьках	Із селян	Постр. в 1877 р., в Медв-му мон-рі
Монах Кирил	52	Читати й писати навчений вдома при батьках	Із селян, вдівець	Постр. в 1905р., в Медв-му мон-рі
Монах Михаїл	58	Читати й писати навчений вдома при батьках	Із міщан м. Чигирина, вдівець	Постр. в 1905 р., в Медв-му мон-рі
Монах Аристин	48	В училищах не був	Із селян Смоленської губернії, села Далматова	Постр. в 1903 р., в Києво-Печерській лаврі
Монах Вікентій	61	В училищах не був	Із селян Херсонської губернії.	Постр. в 1907 р. в Жаботинському монастирі
Указний послушник Вікентій Васюра	28	В училищах не був	Із селян. Одружений не був	
Указний послушник Іона	50	Читати й писати навчений вдома при батьках	Із духовенства, холостий	
Указний послушник	29	В двокласному міністерському училищі	Із духовенства, холостий	

ГЕТЬМАНСЬКИЙ ПУСТИННО-МИКОЛАЇВСЬКИЙ

Настоятелі Медведівського Свято-Миколаївського монастиря

№/ №	Роки правління	Ім'я та звання	Додаткові відомості
1	1733-1734	Іосаф Більбаш, ігумен, ієромонах	Прибув із Києва, призначений ігуменом у 1733 р. Через рік, із-за загрози нападу полишив монастир і помер на Лівобережжі.
2	1734-1739	Мисаїл Блонецький, ігумен	Призначений митрополитом Рафаїлом . Помер на посаді ігумена в монастирі
3	1739-1749	Никифір Гуковський, ігумен, ієромонах	Призначений митрополитом Рафаїлом . У 1949 р. він добровільно відмовився від ігуменства. У справі за 1773 він згадується у числі братії
4	1749-1750 1751-1752	Лонгін, схимонах, "строитель"	Йому тимчасово довірив управління обителлю митрополит Тимофій Щербацький. Після звільнення ігумена Родіона повторно зайняв посаду "строителя" ло обрання нового ігумена.
5	1750-1751	Родіон, ігумен, ієромонах	Назначений митрополитом Т.Щербацьким у жовтні 1750 р., а у січні 1751 р. за власним бажанням звільнився й поїхав до Києва.
6	1752-1756	Тихін Борзаковський, ігумен	Після обрання братією був затверджений митрополитом Т.Щербацьким. У 1756 р. добровільно відмовився від ігуменства.
7	1756-1796	Віссаріон, ігумен	Після обрання братією був затверджений митрополитом Т.Щербацьким 28 серпня 1756 р. У період перебування в польському полоні (1789-93) управляв монастирем ієромонах Іларіон, який і був представником монастиря на Пінській конгрегації. У 1794-95 рр., коли ігумен Віссаріон був благочинним із ясласької округи, Медведівським монастирем управляв ієромонах Кирило
8	1797-1799	Потапій, ігумен	
9	1799-1803	Досифей, ігумен	
10	1803-1805	Феодосій, ігумен	
11	1805-1844	Іоанникій, ігумен	Уродженець с.Куликівка. Пострижений в 1793 році, у Жаботинському мон-рі. Був благочинним над монастирями єпархії, розташованими поза м. Києвом.
12	1844-1858	Калліст, ігумен	Із 1841 по 1851 рр. Перебував у сані ігумена. Із 1751 р. у сані архімандрита. У 1858 р. він відбув у Казанську єпархію
13	1858-1867	Іринарх, ігумен	Із 1866 р. в чині архімандрита. У 1867 р. переведений до Києво-Видубицького монастиря, де й помер.
14	1867-	Мельхіседек, і ігумен	В минулому економ Києво-Печерської Лаври. Призначений 27 серпня 1867 р.
15	1893-1903	Модест, архімандрит	
16	1904-	Вадим, ігумен	Ігумен із 1904 р. нагороджений срібною медаллю в пам'ять про Олександра ІІІ. Закінчив повний курс КДС. Із духовництва
17	1917	Досифей, ігумен	Із селян. Навч. у Вргунівському Церк.-параф. училищі.
18	1919-	Терентій, архімандрит	Із 1922 р Благочинний монастирів поза м. Києвом розташованих. (в миру Трохим Федорович Коруп'ятник)

Опис фонду Пустинно-Миколаївського монастиря Центрального державного історичного архіву України у місті Києві.

Ф. 826 “Медведівський монастир” - оп. 1. - спр. 1-43. 1730-1909 роки.

1. Універсал гетьмана Ю.Хмельницького, виданий Медведівському монастирю на володіння пасікою в гирлі річки Кобилячки. 1661 рік.
- 1а. Воеводські укази, купчі та ін. документи, що підтверджують права на земельні угіддя. 1730-1780 роки.
2. Копія донесення Київському архієпископу про освячення іконостасу у церкві св. Миколи. 1755 рік.
- 3а. Пропозиція ігумена ієромонаха Віссаріона про продаж монастирської скотини у зв'язку із набігами татар. 1769 рік.
3. Доношення настоятеля переяславському єпископу про напад загонів козаків та жителів Чигиринського староства на монастир у вересні 1768 року. Чорновик.
4. Відомості /річний звіт/ монастиря за 1771 рік
5. Частина звіту за 1776 рік.
6. Частина справи про повернення мон-рю земельних угідь, захоплених польськими поміщиками в бувшому Чигиринському старостві. 1779 рік.
7. Про обстеження Плескачівського скита ігуменом Медведівського монастиря. 1780 рік.
8. Доношення черниць приписного Лебединського монастиря ігумену й чорновик донесення ігумена Київському митрополиту про присвоєння монастирських коштів, продуктів харчування та іншого начальницею Таїсією. 1782 рік.
9. Вирок духовного собору про будівництво нової церкви при монастирі. 1782 рік.
10. Біографічні відомості про ченців. 1783 рік.
11. Листування духовного собору з ігуменом про будівництво нової церкви й висилку із монастиря монаха Гавриїла за розтрату коштів та пиятику. 1784 рік.
12. Рапорт ігуменні приписного Чигиринського монастиря про посвячення черниць. 1786 рік.
13. Лист Переяславського єпископа ігумену про розгляд його скарги на архімандрита Мотронинського монастиря. 1787 рік.
14. Пропозиція Переяславської консисторії про передачу приписного Чигиринського монастиря у відання Жаботинського монастиря. 1788 рік.
15. Постанова генеральної конференції про звільнення православних священиків та монастирів від воїнського постою. 1791 рік. Польська мова.
16. Лист ігумена Віссаріона духовному собору про звільнення його із в'язниці, із Ченстоховської фортеці за домаганням російського посла й про надсилання йому до Варшави звіту про стан монастиря. 1792 рік.
17. Указ КДК про видачу ігуменам Богуславського та Ржищівського монастирів відомостей про монастир. 1793 рік.
18. Письмо Шереметєва Василя Ігумену Віссаріону про участь монастиря у приєднанні уніатських парафій до православ'я. Подорожна ігумена Віссаріона. 1794, 1795 роки.
19. Ордер ігумена Віссаріона духовному собору про кількість унійних парафій, що перейшли у православну віру та про форми листування з ними. 1795 рік.
20. Історична довідка про монастир. Не раніш 1851 року.

21. Про призначення ігумена Медведівського монастиря Іоаникія благочинним Мошногірського, Мотронинського й Чигиринського монастирів. 1824-27 роки.
22. Головна церковна й ризнича опись за 1857 рік.
23. Чорновик прохання міщанина Сметанкіна П.Н. в Саратовську громадську думу про виключення його із міщанського стану у зв'язку з постригом. 1867 рік.
24. Послужний список за 1865 рік.
25. Послужний список намісника архімандрита Іринарха за 1865 рік.
26. Листування настоятеля монастиря Мельхіседека з управляючим Головківським маєтком сенатора Фундуклея про придбання будинку з садибою у міщанина Женина. 1868 рік.
27. Акт допиту послушника Буртовича й учня монастирської школи Левицького А., звинувачених у крадіжці коштів у настоятеля Мельхіседека.
28. Повідомлення Білгородської міської думи наміснику монастиря про невидачу паспорта міщанину Петрову Ф. у зв'язку із несплатою казенних податків. 8 грудня. 1868 р.
29. Відомість приходу й розходу грошових сум монастиря за період з січня по липень 1875 року.
- 29а. Список ченців та послушників за 1886 рік.
30. Послужні списки ченців за 1888 рік.
31. Послужні списки ченців за 1903 рік.
32. Послужні списки ченців за 1904 рік.
33. Послужні списки ченців за 1907 рік.
34. Послужні списки ченців за 1909 рік.
35. Справа про рукопокладання Київським митрополитом Рафаїлом Зборовським ченців Медведівського монастиря. Мова російська. 14, 22 червня 1735 року.
36. Справа про повернення до монастиря ченців, переселених у 1736 році Київським митрополитом Рафаїлом в монастирі Лівобережної України у зв'язку з турецькою загрозою. 19 березня, 8 жовтня 1739 року.
37. Справа про надання Київським митрополитом Тимофієм Шербацьким ченцям Медведівського монастиря дозволу збирати милостиню на Лівобережній Україні та Запорозькій Січі. червень 1759 р.
38. Справа про розслідування незгоди між ченцями Медведівського монастиря. Червень 1751 року.
39. Справа про надання Київським митрополитом Тимофієм Шербацьким дозволу на будівництво нової церкви та на збір милостині для цієї мети. 21 квітня 1751 року.
40. Справа про призначення іконописця-ієромонаха Арсенія начальником малярні Києво-Софійського кафедрального монастиря і про його повернення до Медведівського монастиря. 1756-1758 роки.
41. Універсали гетьманів Юрія Хмельницького і Павла Тетері на право володіння угіддями під с. Медведівка, Київського воєводства. Указ митрополита Рафаїла Зборовського про призначення ігумена монастиря Никифора Гуковського. Копії. Мова Російська. 1772 рік.
42. Клірова відомість монастиря за 1773 рік.
43. Справа про будівництво Миколаївської церкви монастиря. Є план монастиря і окремі проекти церкви та дзвіниці. Мова російська, польська. 1786 рік.

ЦДІАУК - Ф. 183. “Благочинний монастирів поза м. Києвом розташованих” - оп. 1. - спр. 16 “Послужні списки ченців та черниць монастирів Київської єпархії за 1838 рік”. - арк. 85. “Медведівський монастир”.

Під монастирськими будівлями та навколо нього сінокосів - 3 д. 1634 саж.

Під монастирським хутором і огородом - 5 д. 1160 саж.

При хуторі сінокоосу - 20 д. 316 с.

На острові Козюриному - 8 д. 200 с.

Вигону для випасу скотини - 19 д. 1233 с.

Водяного болота, в якому лоза - 12 д. 126 с.

Під шляхом - 870 с.

Орної землі - 4 д. 510 с.

Всієї землі - 73 д. 1249 с.

З цих сінокосів накошено у 1836 році до 500 кіп.

Зібрано:

Жита - 15 кіп;

Ячменю - 20 кіп,

Овса - 20 кіп,

Конопель - 8 кіп.

1. Млин має на річці Новосілка за 8 верст з двома борошномельними поставами й одним ступаком. З цього млина прибутку хліба різного 30 чет-вертей та крім того там увесь хліб монастирський змололи.

2. Млин на річці Янич за 15 верст з двома борошномельними поставами й одним ступаком. З цього млина в 1838 році отримано різного хліба 35 четвертей.

Рибна ловля внизу по річці Тясмин до м. Чигирина за 10 верст від монастиря розміром 648 д. 1812 с. з островом між Суботовом і Розсошинцями. Відведені на основі Височайшого указу від 18 грудня 1797 року Київської казенної палати. Віддано на відкуп з 2 січня 1836 року на 4 роки по 39 року з сплатою монастирю в рік 360 рублів.

Христос посреде нас!
Боголюбвейший брат во Христе
Филипп Фомич!

Письмо Ваше я имел счастье получить 23 февр. церк. ст. Я радуюсь и благодарю Господа Бога, что Он по великой своей милости, всеблагим своим промыслом устроил Вас тружеником на своей ниве. Прошу будьте только верным его служителем и он Вас не оставит. В слове божием говорится: “Служай верно Христови голоден и скуден не будет”. Вы смотрите на свою жизнь справедливо, и ответ Ваш: “Я на то родился!” есть из числа людей мудрых; т.е. Вы этими словами хотите сказать: Какое время жизни для меня Господом Богом определено, такое я и должен прожить, я же с Божиею помощью желаю поддержать и усилить Вашу энергию духа на почве этой жизни, а именно: Вы должны с молодых лет так начать жить, чтобы после не пришлось Вам тужить, и второе: так должны во все время своей земной жизни жить, как колесо по земле бежить. Прошу, пригляньтесь, как колесо бежить. Жениться Вам не советую. Признаю служение Богу выше, лучше и ценнее, чем жене. В доказательство этого привожу Вам на память: Иосифа прекрасного, Алексия человека Божия, Иоанна Кущника и мног. др. Монастырь наш, а также и др. теперь держаться, как говорить, на одном волосочке.

Поступать теперь Вам в монастырь некуда, а живите в мире и проводите жизнь монастырскую - в чести будите у Бога и добрых людей. Подготовляйтесь с Божиею помощью быть священнослужителем, советую познаться прохождением этих курсов и тогда не будет для соблазнов места, они станут от Вас в далеке. Другое у Вас дело есть, одно из лучших, а именно, что Вы взяли к себе маму, это Вам от Бога дана защита от всех соблазнов. Всегда маме повинуйтесь, ея слушайте и уважайте, и не ошибитесь никогда. Второе: полюбите своего священника, старайтесь всегда ему угодить и будите счастливы, в слове Божием говорится: “Чти отца и мать твою, да благо ти будет... и почитающий своего начальника в чести будет”. Пишу эти строки не из воздуха, не вымысел, а прямо из практики своей жизни. Я уже все то пережил, каторое Вам еще только предстоит. Блажен и счастлив человек начинающий работать Господу от юности. Из молодых лет у нас мысль является така: “с замолоду погуляю, повеселюсь, а придет старость исправлюсь и покаюсь”, а я теперь скажу вот что: “каяття буде, а вороття не буде”.

Поздравляю с предверием св. В. поста, дай Бог Вам провести его в душевном спасении, а также дождать и достойно поклониться Св. Христову Воскресению. Шлю привет и по низкому поклону: маме и при удобном случае передайте поклон сестре Настасии, брату Исаакию, брату Ивану и всем знающим меня. Исправляю на Вас Божие благословение, остаюсь Ваш со-молитвенник недостойный архимандрит Досифей. 25 февраля ц.с. 1929 г.

Адр. м. Мошны, Шевченковского окр., Мошногоorsk АД. Старову.

Архів П. Литвиненка.

[illegible]

Печать та її відтиск. Надпис: "Печать войска его королевской милости Запорожского". Виявлено на території Медведівського Пустинно-Миколаївського монастиря на 1 травня 2009 року.

Діаметр відтиску - 31,2 мм. Приватна колекція

Сургуční відтиски печатки виявлені автором у приватних колекціях.

Прорис. військової печаті Богдана Хмельницького // Яворницький Д. Історія запорізьких козаків. Т.2 - Львів, 1991 - 391 с. - Стор. 158.

Відтиск печатки монастиря. Надпис: "Печать МНТ...стонколского Медведовского". Виявлена на території Медведівського Пустинно-Миколаївського монастиря. 32х35 мм

Печатка Дьячка Юсифа Постолакія. Виявлена на території Медведівського Пустинно-Миколаївського монастиря. Приватна колекція.

Відбиток печатки виявленої на території монастиря. Ймовірно, однієї з паланок

Печатка війська запорізького низового. Виявлена на території Медведівського Пустинно-Миколаївського монастиря на початку квітня 2009 року. Діаметр печатки - 38 мм., сплав кольорових металів. Приватна колекція. Сургучні відтиски печатки виявлені автором у приватних колекціях.

Відтиск печатки Богдана, Юрія Хмельницьких, І.Виговського, П.Тетері. // Яворницький Д. Історія запорізьких козаків. Т.2 - Львів, 1991 - 391 с. - Стор. 253.

МЕДВЕДІВСЬКИЙ МОНАСТІР. Худ. І.Лавріненко, папір, вугільний олівець, 1979 р.
фонди автора.

МЕДВЕДІВСЬКИЙ МОНАСТІР. Фото невідомого автора поч. XX ст.
Фонди НІКЗ "Чигирин" Нд - 3151

ТАЙНА ВЕЧЕРЯ.
Середина XIX століття.
Черкащина (с.Медведівка Чигиринського району).
Жерсть, олія, позолота, рама (65х59).
Приватна колекція

БОГОРОДИЦЯ - БЛАГОДАТЬ У БОГА.
Початок XIX століття.
Черкащина (с.Івківці Чигиринського району).
Дерево, олія, позолота, (28х40).
Приватна колекція

БОГОРОДИЦЯ З ДИТЯМ. ОДИГТІРІЯ
XIX століття. Ікона школи Києво-Печерської
лаври. Черкащина (с.Івківці Чигиринського
району). Дерево, чеканий левкас, темпера, позо-
лота, (70х108).

КАТАПЕТАСМА (завіса на "царські врата"),
ймовірно XIX ст, вовняна тканина, золоте
шитво, розмір 230 х 123 см, НІКЗ "Чигирин",
інвентарний номер КВ - 2684, III - 1291,

ПОЯС СВЯЩЕННИКА. Дарунок архімандрита Досифея послушнику, ймовірно XIX ст, вовняна тканина, золоте шитво, розмір 75 x 5 см, Приватне зібрання, м. Київ.

ПИЛИП
ЛИТВИНЕНКО,
послушник
Медведівського
монастиря,
1917 Р.

ПИЛИП
ЛИТВИНЕНКО,
протоіерей
1947 р.

СТАРОДРУК,
ПАСХАЛІ.
полуустав,
Бібліотека Медведівського
Свято-Миколаївського
монастиря,
без дати.
приватне зібрання

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ З ПОЛКАМИ.
Къ портрету Хмельницкаго // Киевская старина. – 1882. – Т.I. – С.226-231.

АРХЕОЛОГІЯ МОНАСТИРИЩА	4
ІСТОРІОГРАФІЯ	14
ГЕТЬМАНСЬКА ОБИТЕЛЬ	18
У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ	31
АРХІТЕКТУРНИЙ АНСАМБЛЬ	35
МОНАСТИРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО	44
ПІСЛЯ ЦАРЯ	51
СПОГАДИ ПРО МОНАСТИР	61
ДОДАТКИ	69

Лавріненко Н., Кукса Н., Сиволап М.

**МЕДВЕДІВСЬКИЙ
СВЯТО-МИКОЛАЇВСЬКИЙ
МОНАСТИР**

Редагування, набір, верстка, дизайн – Лавріненко Н., к.і.н.;
Льотературний редактор – Вертипорох О., к.ф.н.; Кукса Н., с.н.с.
Коректор – Кукса Н., с.н.с.